

ÖNKORMÁNYZAT

A székelység megtelepedésekor olyan korábban kialakított szokásjoggal rendelkezett, amely a közösség egygyé tartozását, azonos cselekvési törekvéseit, önállóságát, szabadságát biztosította. Vezetőiket is tehetségük, elkötelezettségük szerint választották, s bizonyos sorrendet fegyelmezetten és következetesen betartottak, még akkor is, amikor rendkívüli események következtek életükben.

Az önállóság nem elzárkózást jelentett, hisz hadműveletekben, országos ügyek intézésében rendszeresen részt vettek, de szembe fordultak akár a királyi hatalommal is, ha jogaik csorbulását tapasztalták.

A letelepedés velejárója a települések, a falvak kialakulása s vele egy időben a nagyobb területek közigazgatási szervezete is. A földrajzi elhelyezkedés megszabta a terület megosztását, amely később a székek határvonalát is jelentette. Ebben nagy szerepük volt a nemzeti csoportoknak és az egy nemzetséghez tartozó ágaknak.

A magyar királyság, hogy átfogó intézkedéseit meg tudja valósítani, kialakította a székely ispánságot, amelynek első biztos nyomai az 1220–1235 közötti időszakra vezetnek vissza, de amely korábban is működhetett. Feladatköre a szervezésre, katonai ügyekre vonatkozott, de részt vett az igazságszolgáltatásban is. Az ispánt a király nevezte ki, néha egyszerre kettőt is. Magyarországi, esetleg erdélyi főnemesek lehettek ispánok, a székelyek közül egy sem juthatott e tisztséghez. A székelyek első neve szerint is ismert ispánja 1228-ból Bagomér, Szoboszló fia volt. Hadba vonuláskor az ispán vezette a székely katonákat. Székhelye egy ideig Udvarhely, majd Görgény vára volt.¹

Ugyanakkor elődeink bekapcsolódtak az országos ügyekbe olyan formában is, hogy részt vettek például a Budán 1298-ban tartott országgyűlésen, és később is gyakran kapcsolatba kerültek a magyar királyokkal.

Igen jelentősek voltak a székely nemzetgyűlések, amelyek lehetőséget teremtettek a sajátos ügyek rendezéséhez. Minden olyan kérdés megtárgyalására sor került, amelyek a székelység életére döntő hatással voltak.

A székelység közös életében tevékenyen részt vettek azon települések lakói, amelyek a csíki területeken alakultak ki. Egyik írott emlék 1390-hez kapcsolódik, amikor Zsigmond magyar király a moldvai hadjáratot követően a mellette kiválóan harcoló kászoniaknak kívánságuk szerint megadta a külön székké alakulást. A sereggé formálódáshoz és a már kialakult székből való kiválás gondolatához jóval több korábbi idő kellett. A csíki vezetők ezt megakadályozták, s egészen 1462-ig, amíg Mátyás király megbízottjai a csíkszenttamási Lázár Bálint ösztönzésére igazságtevőként biztosították a szék önállóságát, érvénytelen maradt a különválás.

Említsük meg, miben látták e korban egy-egy szék önállóságának jelentőségét: a kászoniak azzal indokolták különválásukat, hogy szabadon, elkülönülve akarnak élni, önmaguk tehessenek bírót, hadnagyot vezetőiknek.

1506-ban a székely nemzet agyagfalvi gyűlésén ismételten tudatosították, hogy „Magyarországnak ... mi is tagjainak hivatattunk”.²

Ismerjük Csík főkirálybírait, ez alkalommal Felcsíkszék alkirálybírait említjük meg, néhány feljegyzés alapján: Szentmihályi Sándor Mihály 1638, Szentmihályi Sándor Péter 1640, Borbély János 1663, Csató János 1698, Szenttamási Sándor István 1732,

Szenttamási Abaffi Sándor 1738, Biális János 1754, Szenttamási Boros Ferenc 1759, Balázs Ádám 1764, Delnei Incze András 1771, Szentmihályi Sándor Gáspár 1771, Bíró Gábor 1773, Rákosi Bodó Mihály 1774, Zöld János 1792, Lázár Ferenc 1802, 1805, Pókakeresztúri Székely Zsigmond 1826, Székely Zsigmond 1848. június 15-én is Felcsíkszék alkirálybírája.

1867-ben a somlyói székházban újjászervezték Csík-, Gyergyó és Kászonszék vezetőségét. Felcsík alkirálybírájának ideiglenesen Mikó Antalt nevezték ki, majd karcfalvi Mihály Gergelyt választották, amely tisztséget 1873-ig töltötte be.³

Dánfalva önkormányzata a történelem során sikerrel teljesítette a ráháruló feladatokat: a község bár küszködve, de mind gazdaságilag, mind szellemileg folyamatosan előbbre haladt. Olyan mindenki által elfogadott életrendet alakítottak ki, amely biztonságot jelentett minden lakónak. Intézte a település gazdasági ügyeit: földművelés, állattenyésztés, erdőlés gondjait, mozgósított az utak javítására, kárvallottak megsegítésére, erdőtüzek oltására, új házasok támogatására stb.

A falu vezetői és a közbirtokosság összefogásából született a XIX. században a Középszegben épített iskola. A XX. század elején korszerű községháza adott helyet a közigazgatásnak, majd a 920-as években készülhetett el a Karcfalvától különvált egyház temploma. Az összefogás eredménye a 930-as években épült új iskola. 1951-ben sikerült engedélyt szerezni arra, hogy a falunak a vasút felépítése óta először állomása legyen.

Igen jelentős a község szellemi fejlődése szempontjából, hogy a község vezetői vállalták a megfelelő épületek biztosítását a középiskola működéséhez, így 1961-ben megnyílhatott Dánfalván Felcsík egyetlen líceuma. Az önkormányzat törekvésének eredménye az 1970–1974-ben épített kultúrház is. De az önkormányzat működésében eléggé mély hatással volt a pártállam állandó kíméletlen befolyása.

1989-től, amióta a község irányítását fokozottabban a nép által megválasztott vezetők vették át, felgyorsult a korszerű fejlesztés. Hozzájárult az is, hogy pályázatok útján számos területen sikerült kellő támogatást is megszerezni. Sportcsapokat építettek, tűzoltó-szertárat, tervezik a községi vízhálózat, csatornázás megvalósítását, az erdei út építését, bővítették az iskolaközpontot, működtetik a sportcsapatokat, kulturális mozgalmakat.

Dánfalván az alkotmánynak megfelelően az előírt időszakokban rendszeresen megválasztják elöljáróikat.

1. Egyed Ákos 2006. 26.; Szádcczky Kardoss Lajos dr. 1993(1927). 36–37.

2. SZOT I. 313:CCXXVI. sz.

3. Benkő Károly I. 1953. 53.; Sándor Imre 1910. 40. és 43.; Endes Miklós dr. 1994(1938). 25, 271, 385.

SZÉKEK, MEGYÉK, TARTOMÁNYOK

Amint már korábban leírtuk, a székek kialakulásának gyökerei már a letelepedés-kor, a földrajzi egységek figyelembevételével adottak voltak, elnevezésük, önálló működésük már a XIII. század második felében kialakult. Csíkot a legrégebb székely székek közé sorolták. Régtől működését bizonyítja az is, hogy korábbi tapasztalatok nyomán 1390-ben a kászoniak kezdeményezik kiválásukat a közös Csíkszékéből.

S bár külön székként szerepelt Csík, Gyergyó, Kászon, 1587-ben a három széknek egy királybíráját említették, ami egységes közigazgatást, de önállóságot is jelentett. Az 1600-as évek elejétől Csík is két székre oszlott: Al- és Felcsíkra. A XVIII. században már így is jelölik a területet: Két Csík-, Gyergyó- és Kászonszék.¹

Első nagyobb méretű területi átszervezésre II. József uralkodása idején került sor. Az uralkodó már 1783 májusában előkészítette Erdély közigazgatási átszervezését, 11 vármegyére osztását, amelynek során Csíkból Kászonszékhez csatolták, a többi része Udvarhelyhez került. Megvalósítására 1784. október 11-én az Udvarhelyen tartott közgyűlésen került sor, amikor az új megye élére csíkszentdomokosi Sándor Lászlót főispánnak nevezték ki. II. József 1790. január 28-án korábbi rendeleteit, a vallási és a jobbágysági vonatkozásúak kivételével visszavonta, így Csík a továbbiakban is négy székekkel önálló közigazgatási egységként működhetett.

II. József uralkodásának idején az újjászervezett vármegyéket járásokra osztották. A csíki rész járásai: tusnádi, szentgyörgyi, szeredai, szépvízi, ditró-várhegyi, szentmiklósi járás. Dánfalva és a felcsíki hat falu a Szépvízi járáshoz tartozott.

Az újonnan visszaalakult Székekben Felcsíkszék 1801. február 2-án azzal a kéréssel fordultak a Főkormányshoz, hogy a császár öfelsége által Csíktól követelt 4000 katonai kiállításában kifogásaik vannak.³

A szabadságharc bukása után Erdély katonai-polgári kormányzója Wohlgemuth Lajos altábornagyot nevezték ki, kinek első teendői közé tartozott Erdély közigazgatási átszervezése. A székhelyet Kolozsvárról Nagyszebenbe helyezte át, megszüntette Erdély unióját Magyarországgal, katonai diktatúrát vezetett be. 1849. szeptember 24-én kiadott rendeletében Erdélyt 6 közigazgatási kerületre osztotta, amelynek egyike az Udvarhelyi kerület volt. Csíkot járásként e kerülethez osztotta be. A járásokat aljárásokba csoportosította, amelyek Csíkban megfeleltek a korábbi székeknek. A Felcsíki vagy Szépvízi aljáráshoz Szeredától a Gyimesekig tartoztak a falvak, Dánfalva a hat faluval együtt.⁴

1854 nyarán újabb átszervezés következett, 1861-ben visszaállították a megyéket és a székely székeket. 1876. július 1-jén a XXXIII. törvénycikk alapján a korábbi Csík-, Gyergyó- és Kászonszék Csík vármegyévé alakult. Főispánnak zsögödi Mikó Antal nevezték ki, de még ebben az évben meghalt, utódja gyergyóalfalvi Mikó Mihály lett, központja még mindig Csíksomlyó. A megye területén járásokat alakítottak, amelyek besorolása időközönként változott. Dánfalva és a felcsíki hat falu jobbra Karcfalva központhoz tartozott, de volt idő, amikor Szépvíz vagy Csíkszereda volt a központ.

Csík vármegye székhelyével kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a XIX. században a polgárosodás következtében is egyre inkább Csíkszeredát látták volna a székek, illetve a megye központjának. Már 1810. május 21-én a Somlyón tartott gyűlésen elhangzott, hogy a kormány Csíkszék központjává Szeredában Mártonfalvát javasolja, de a gyűlés résztvevői Somlyó mellett kardoskodtak.⁵

Az 1870-es években a szék fokozatosan Csíkszeredába helyezte át központját. Kezdetben a Mikó-várba, majd az 1888 februárjában ünnepélyesen avatott vármegyeházba.

1913-ban Csík vármegye járásai: Felcsík, székhelye Csíkszereda, Gyergyószentmiklós járás, Gyergyótölgyes, Kászonalcsík, székhelye Csíkszentmárton, Szépvíz járás.

Erdély Romániához csatolása után 1926-ban, majd 1938-ban ismételtén átszervezték a területi beosztást.

Csikban lényeges változás 1950-ben következett. 1950 szeptemberében megszűnt a megyerendszer. Romániát 28 tartományra osztották. Csík Brassó központhoz tartozott. A várost Sztálinvárosnak, a tartományt Sztálin tartománynak nevezték. Ehhez a tartományhoz tartozott a volt Csík megye egyik részéből alakult Csík rajon, Gyergyót Maros tartományhoz csatolták. Ez átszervezés során szeptember 8-án megtartották az első néptanácsi választásokat.

1952. szeptember 24-én lépett érvénybe az az alkotmánytervezet, amely szerint a 18 tartomány között szerepelt a Magyar Autonóm Tartomány a korábbi székely megyékkel, így a felcsíki hat faluval is. Központja Marosvásárhely. De 1960. december 24-én újból módosították az alkotmányt. Az Autonóm Tartományt két részre osztották. Csík megmaradt az új nevű Maros-Magyar Autonóm tartomány területén, Sepsi és Kézdi rajon Brassó tartományhoz tartozott.

A máig tartó területi beosztásra végleges formában 1968. február 16-án került sor, amikor a Nagy Nemzetgyűlés megszavazta a 2/1968-as törvényt. Hargita megye kevés módosítással a régi Csík és Udvarhely megye összevonásával alakult Csíkszereda központtal. Ekkor a falvakat is összevonták: Dánfalva központhoz tartozott Madaras, Karcfalvához Jenőfalva és Szenttamás.

Következett az úgynevezett falurombolás terve egyik részének megvalósítása. 1988-ban úgy határoztak, hogy Hargita megyében 264 településből 110-et a XX. század végéig meg kell szüntetni. Az államfő kevésnek tartotta, és azt követelte, hogy egészítsék ki még 76-al, így 186 településre az eltüntetés várt.⁶

A hagyományos faluközösségek visszaállítására 2003-ban került sor: ekkor Madaras és Szenttamás ismét külön községgé alakulhatott.

1. Egyed Ákos 2006. 48, 55, 79–80, 93.
2. Endes Miklós dr. 1938/1994. 227–228.
3. CSÁLvt F. 28. III. csomag 184. sz.
4. Endes Miklós dr. 1994(1938). 314.
5. Endes Miklós dr. 1994(1938). 240.
6. Demény Lajos 2006. 90–92.

A FALVAK SZERVEZŐDÉSE

Napjainkban szükséges egy-egy falu belső életének bővebb megismerése, hogy az általános jelenségeket pontosabban meg lehessen határozni. Ezen szempont szerint próbálunk Dánfalva és a vele szoros kapcsolatban lévő felcsíki falvak múltjába bővebben betekinteni.

A nemzetségek és a hozzájuk tartozó ágak – feltételezés szerint – ősi intézményi forma lehetett a székely társadalomban. Mivel bővebb írásos emlékek nem maradtak fenn róla, belső életéről nem lehetnek ismereteink. Azt azonban a későbbi kutatások alapján állíthatjuk, hogy mind az egységhez tartozás, mind a honfoglalás, mind a letelepedés szempontjából fontos szerepet tölthettek be. És fontos volt az általuk megteremtett hagyomány érvényesítése akkor is, amikor a székelyek mai területeiken kialakították a kisebb településeket, a falvakat, meghatározták határaikat, a nagyobb területi egységeket, több falu közösséget, a szállásterületeket, amely a székely haza lett, az egységes Székelyföld, amely a magyar királysághoz tartozott, annak egyik önálló részét képezte, és kialakultak a székek megszabott részekkel. E felépítés azonban bizonyos folyamat eredménye, nem feltételezte egyik a másikat, hanem egységben kell tekintenünk kialakulására, kölcsönösen hatottak egymásra a kisebb települések a nagyobakra, az egész országra kiterjedő intézkedések a falvakra.

A többi szék kialakulásának és életének mellőzésével elsősorban Csíkra figyelünk, s azon belül is a felcsíki hat falura, illetve Dánfalvára.

Csíkról az első írásos feljegyzés ugyan 1324-ből maradt ránk de egyesek arra a következtetésre jutottak, hogy a Kézai Simon krónikájában említett Csikla-mező azonos lehetett Csíkkal.¹

Kézai Simon az 1200-as évek második felében így írt: „Maradtak még a hunokból hármezeren, kiket a futás mentett ki a krimhildi csatából; ezek a nyugati népektől való féltükben egész Árpád idejéig a Csigle mezején maradtak, és ott többé nem hunoknak, hanem székelyeknek hívták magukat“.²

Bizonyára még bővebb adatok is szolgálnak majd a betelepedésről, a székelyek ősfoglalásáról, egyelőre azt megállapíthatjuk, hogy a 11. században folyamatosan valósult meg a mai Székelyföldre való érkezés. Ez vonatkozik a Csíki-medencére is. Az is általánosan elfogadott tény, hogy a szállásterületekre való érkezés, a végleges letelepedés a XII. század végére, esetleg a XIII. század elejére átnyúlva befejeződött.³

A korábban kialakított hat nemzetségnek és a hozzájuk kapcsolódó ágaknak jelentős szerepük lehetett a szállásterületek kialakulásakor, hisz a később szerveződött hat szék gyökerei oda vezethetők vissza. Földrajzilag is meghatározott helyet jelöltek ki egy-egy szállásterületnek, amely azonban nem eltávolodást, a közös ügyektől való elszakadást jelentette az egységes székelység életében. A nemek nemzetségek ágak közötti kapcsolat, a vezetésben betöltött sorrend már eddig is bizonyos rendszer kialakulását, fegyelmezettséget, szervezettséget, egymáshoz való alkalmazkodást bizonyított.

A kisebb közösségek is csírájában már kialakultak, amelyek alapját képezhették a későbbi falvaknak.

A történelem kutatói azt megállapították, hogy a székelyek betelepedésekor ez a terület többnyire lakatlan volt, csupán egyes részekben találtak bolgár-szláv telepeket. Ezt bizonyítják a helynevek is, amelyek döntő többségben magyar eredetűek.

A kialakult falvak gyökereit a nemzetségek, ágak meglétében kell keresnünk, ugyanis korábban azt is bizonyítottuk, hogy Felcsikon kis területen mindmáig helynevekben megmaradt a Jenő és Ábrán nemzetség, valamint a Dudor és Poson ágak jelenléte emlékei.

A falvak kialakulása során az egységesen megállapított területeket is egy-egy település körül pontosan kijelölték, hogy esetleges vitákat így megelőzzenek. Kialakultak tehát a legelőterületek, a faluhoz tartozó szántható részek, amelyek ugyan közösek voltak, de kiosztották, akár évenként is, az egyes családoknak. Ezzel párhuzamosan igényként kifejlődött az apáról fiúra örökölhetőség lehetősége is, amelyet a „székely örökség” elnevezéssel illettek.

A körülhatárolt területeken meghonosodott a csiki falurendszer, amelyben külön állás mellett egységet alkotott például a felcsiki hat falu.

Érdeemes volna megvizsgálni bővebben is, milyen szerepe volt a – falva vagy – falu utótagnak egy-egy település elnevezésében. Bár számos formája alakult ki Csikban is a falvak és tagoltságainak elnevezésében, elterjedtnek mutatkozik a v-és tövű névszó használati formája: falu – falva. Példaként említsük: Dánfalva, Oltfalva, Karcfalva, Jenőfalva, Abránfalva, Madéfalva stb. Újabb keletűnek tulajdonítható a falu utótag: Gyergyóújfalva, Kászónújfalva, Menaságújfalva, Háromszéken Mikóújfalva. A -falva utótag általánosan kapcsolódhatott az előtaghoz, akár személynév vagy más jellegű volt az, később egyik részéről lekopott az utótag: Megyesfalva (1412) – Meggyes, Árkosfalva (1497, 1778, 1826) – Árkos, Uzonfalva (1546) – Uzon, Rákosfalva – Rákos, Almásfalva (Homoródalmás) (1589), Szentmihályfalva (1603) – Szentmihály, Szárhegyfalva – Szárhegy, Ditrófalva – Ditró (1720), Madarasfalva (1743) – Madaras, Taplocfalva (1770) – Taploca stb.⁴

Dánfalván pedig Várost Városfalvának nevezték 1680-ban.⁵

A mindennapi használatban a fala utótag a gyakori: Dánfala, Dánfalába, Karcfali, Jenőfalából.

Új név nélküli falu kialakulásának útját követhetjük egy 1692-ben megfogalmazott iratban, amikor még nem adtak nevet a településnek: „az mostani villongó időkben nyugalmat nem találván magoknak folyamodtanak Kálnoki Sámuel úrhoz ... adott nekik lakó helyül a miklósvár széki száraz ajtai erdőn, hogy ott falut csinálván magok”.⁶

Nyombart meg kell említenünk, azt is – bár korábban már részletesen utaltunk rá –, hogy a falvakban fokozatosan formálódtak a szerek, amelyeket családok képeztek, s amikor a falu szerei nagyobb területet is benépesítettek, azt a részt szegnek nevezték. Mind a szer, mind a szeg elnevezés ősi magyar szó, amely még az ugorokban is használatos volt bizonyos közösségi rész jelölésére,⁷ s amelyet a csikiak is megőriztek régi századokból.

A szeg a település bizonyos részének meghatározó szerepét az is bizonyítja, hogy a tízesek ezeken a területeken alakultak ki, s a mindennapi nyelvhasználatban ma is a terület megjelölésére nem a tízes, hanem a szeg elnevezést használják. Közismert, hogy ma is a közhasználatban csak a Felszeg, Középszeg megjelölés ismeretes, hivatalosan előbb használják a szeg, azután a tízes elnevezést: Felszeg tízes, Középszeg tízes stb.

A szereket családok képezték többnyire csoportosan lakott helyen, a szeg pedig több szerből tevődött össze. A szer és szeg elnevezést Dánfalván is megőrizték, de ismeretes a felcsiki hat faluban is. Többnyire a szeget azonosították a tízessel, de bizonyoság

későbbi kapcsolatára az is, hogy mindmáig Dánfalván is hivatalosan így nevezik: Felszeg tízes, Középszeg tízes és hasonló a többi falvakban is található: Dánfalva mindennapi nyelvhasználatában a Felszeg területe jelentette a falu elnevezését. Oltfalvi ismerős még a XX. században is, amikor Felszegbe ment, azt mondta, hogy Dánfalába megyek. Bizonyosága annak, hogy a nyelvben megőrizték az eredeti elnevezést, amely település a gyarapodás folytán kibővült, s így az egységet jelentő Dánfalvát két szegre osztották később: Felszegre (Fesszeg) és Középszegre (Középszeg). Nyomban mellette található Város, majd a szemben lévő település Oltfalva, amelyek nem oszlottak további szegekre, s a tízesek bevezetésekor Oltfalva is, Város is tízesként szerepelt Dánfalva részeként, de ismételten bizonyítjuk, hogy a mindennapi használatban senki nem nevezi Oltfalva tízesnek, csupán a hivatali elnevezése az, vagy ha valaki a falu tízesei iránt érdeklődik, akkor a köztudatban kialakított tízes szót is hozzáteszik.

Bizonyágképpen idézzük bővebben is Imreh István közlését: „A településtörténet kutatói közül többen úgy vélik, hogy a székely falu alapsejtje volt a tízes, s a tíz családonként egybetelepülők és honvédelmi kötelezettséget hordozók összetömörüléséből született meg a székely faluközösség. A néprajzosok a nemzetségek, a hadak külön falubeli zugokba, szorosokba, szerekbe, szegekbe települt emberek csoportjait, települési alakzatait vizsgálva jutottak el a tízesekhez is“. Továbbá hivatkozik a Kolozsváron 1585-ben kiadott határozatra, „amelyben kimondják, hogy a tizedesnek » az ő tizede alatt való közösséget« kell igazgatnia. Ilyen kis közösségek – a munkát, tulajdonkezelést, igazgatást jobban egybefoghatóvá, szervezhetővé, ellenőrizhetővé tevő alegységek – még a falvakban is szükségessé váltak“.⁸

Később is, például hatósági rendelettel követelték meg falvakban a tízesekre való osztást.

A falvak kialakították sajátos szokásaikat, hagyományaikat, amelyhez a közösség tagjainak igazodniuk kellett, kapcsolatot őriztek az egész szállásterülettel, majd a kialakult székekhez, az egész székelyek földjéhez, s a magyar királyságnak is részét képezték.

Az is megállapított, hogy a székelyek a magyarsággal nagyjából egy időben vették fel a kereszténységet, a központilag kialakított törvényeknek ezen a vidékeken is érvényt szereztek.

A kezdeti időszakról nem maradtak fenn feljegyzések, a későbbiek viszont igazolják a szervezethez korábbi létét. Mindenekelőtt a kis közösségek egységesen határoztak sorsukról, maguknak vezetőket fogadtak el a közösségért fáradozók és megbízhatók közül, esetleg bizonyos időre meg is választották őket. A nemzetségek és ágak vezetőinek választása évenként történt, évre választották a falu vezetőit is.

A falu életének alakulásában döntő jelentőségű volt a közgyűlés, amelyen elhatározták a legfontosabb tennivalókat, végrehajtását az általuk elfogadott vezetőkre bízta, akik számadással tartoztak tetteikért. Faluközösség és vezetők kölcsönösen feltételezték egymást, ténykedésüket nem is lehetne külön választani, mégis próbálkozunk a későbbiek alapján megállapítani azt.

Először arra kell utalnunk, hogy a falu írott törvényei előtt, amelyekből kitetszik, hogyan szervezték meg a falu életét, a közösség bizonyos szabályokat kialakított, amelynek betartását minden tagjától megkövetelte. Maga az élet, a mindennapi teendők, a közösség megmaradása tette szükségessé az együttlét szabályainak betartását. Azonkívül a törvények megalkotóira hatottak a környező falvak lakóinak szokásai, egyes esetekben

az országosan hirdetett szabályok is helyet kaptak a rendszerben. A megalkotott és írásban rögzített székely törvények utalnak arra, hogy egy-egy közösség jóval korábban megalkotta szabályait.⁹

Az udvarhelyi székely gyűlésen 1505. november 23-án is általános hagyományról írnak. Azért gyűltek össze, hogy „a mi országunknak régi szokása szerint“ szükséges dolgokról döntsenek.¹⁰

Említsük még meg, hogy a gyergyóújfalvi 1581-ben készült törvény megfogalmazásakor hivatkoztak Báthori Kristóf uralkodására, a másik csiki 1620 körül írt törvényben így írtak: „közönséges akarattól, hogy az minemű szabadságokkal, erős törvényekkel és büntetésekkel az mi régi eleink az megírt helyeket bírták... melyeket ennek előtte való időben is az boldog emlékezetű meghalt Báthori Kristóf erdélyi fejedelem igaznak lőttnek lenni comperiálván [nyilvánvalónak tartott], helyben hagyott...“.¹¹

De a későbbi falutörvényekben is gyakran megfogalmazták: „az azelőtt való régi atyáink“ szabályzata szerint, vagy az újraírásakor szükségesnek tartják azt, hogy „az elődeinkről ránk maradt törvényeket“ megváltoztassák.

Más helyen meg pontosan megfogalmazzák, hogy korábban írott törvényük nem volt, csupán a „régie atyáinktól mireánk szállott és szokásbeli törvény“ szerint alakították életüket. Azt is hozzátették 1775. január 8-án, hogy „parancsnak engedelmessé kívántunk“.

Arról is írtak, hogy valamely ok folytán a korábban megírt falutörvények elvesztek vagy megsemmisültek. 1717. május 4-én jegyezték le: „léven Szacsva falvának ennek előtte is írott törvénye, de a sok háborúságos időkből azok elvesztek“.¹²

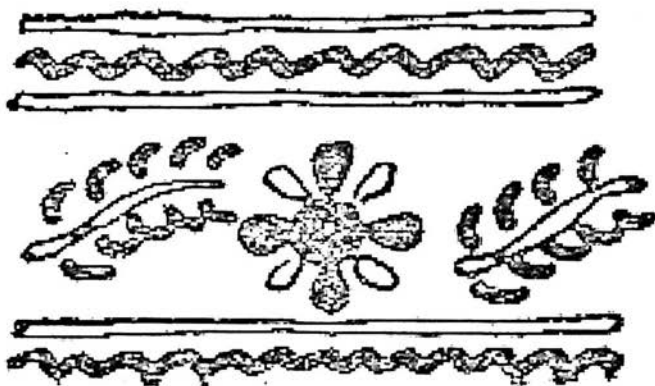
Talán feltételezhetjük, hogy a Dánfalván megírt falutörvény is hasonló sorsra jutott. Ezért próbáljuk a környéken megmaradt írott források, valamint más Dánfalvára vonatkozó okmányok alapján megállapítani, milyen lehetett Dánfalva lakóinak élete, a közösség milyen követelményeket állított a lakosság elé.

A kialakult szokásrendek között néhányat ez alkalommal is meg kell említenünk: védeni kellett a település javait, a szabályokat büntetés terhe mellett mindenkinek be kellett tartani. A közösség rendszerint a gyenge körülmények közé jutott társa segítségére sietett; ha a családfenntartót háborúba vitték, a faluközösség az asszony, az öregek, az árvák segítségére sietett, felváltva egy-egy nap kalákában segítették elsősorban a mezőgazdasági munkálatokat. Közös egyetértés eredménye volt a fiatal házások segítése, amikor számukra házhelyet és nyílföldet biztosítottak, házépítő kalákát kezdeményeztek, ezáltal segítve az önálló családi életkezdést és a községbe való beilleszkedést stb.¹³

Bizonyos esetekben előfordult, hogy több falu közösen alkotott törvényt. 1841-ben Szentdomokos, Szenttamás, Jenőfalva, Karcfalva, Dánfalva, Madaras előljárai közösen írásba foglalták határozatukat, amelyet mindenik falu bírója, esküdtségi aláírtak, majd a falvakban jóváhagyták táblabírók, birtokosok, sőt Székely Zsombor Felcsicszék alkirálybírája. Aláírók: Szentdomokos nevében Sándor Ignác és Székely Lajos birtokos, Kurkó János táblabíró, Szenttamás nevében Betzman József százados, a 8-ik század osztálykormányzója, Karcfalvi Mihály Gergely birtokos, Dánfalva nevében Kovács György birtokos, Madaras nevében Kozma Gábor, Szigyártó István. Azzal zárul, hogy látta és jóváhagyta 1841. december 13-án Szentdomokoson Sándor főhadnagy, helyettes kormányzó. Aláírták a bírók, esküdtek, nótáriusok, de róluk a megfelelő helyen írunk.¹⁴

A hat falu 1842. május 18-án is készített közös beadványt, amelyben kérték, hogy a Titkos-havast utalják vissza tulajdonukba.¹⁵

Felcsikon hagyománya alakult ki annak, hogy a hat falu közös összefogása jelentős eredményekhez vezetett. Napjainkban hasonló törekvés kibontakozását jelentheti az úgynevezett kistérségi társulás megszervezése. Ha még nem is hozott kellő eredményt, a jövőben fontos szerepe lehet minden község életében.

1. Egyed Ákos 2006. 28.
2. Kézai Simon 1901. 31.
3. Egyed Ákos 2006. 15.
4. EMSZT III. 667.; Endes Miklós dr. 1994(1938). 181.; Imreh István 1973. 127.
5. Savai János 1997. 68.
6. SZOT VIII. 385–386:200. sz.
7. Benkő Loránd (szerkesztette) III. 693. és 730–731.
8. Imreh István 1983. 66.
9. Imreh István 1983. 8–9.
10. SZOT I. 306:CCXXIV. sz.
11. Imreh István 1983. 275. és 295.
12. Imreh István 1983. 17, 345, 434.
13. Imreh István 1973. 89.
14. Imreh István 1983. 498–499.
15. Endes Miklós dr. 1938/1994(1938). 260.

A FALU GYŰLÉSE

A falu gyűlésén választotta meg a lakosság vezetőit, ott bizonyos közösségi követelményeket fogalmaztak meg. Azt szokták mondani, a faluközösség legfőbb szerve. A megválasztott vezetők állandóan részesei voltak a falu gyűlésének. Ők készítettek vagy készítették elő a mindennapi életből adódó javaslatokat a falu törvényére. Azt vagy elfogadta a közösség, vagy kiegészítette. Ők készítettek elő a büntetési javaslatokat is. A vezetőknek időközönként a falu gyűlése előtt be kellett számolniuk tetteikről.

A gyűlés színhelye gyakran a templom előtt volt, ahol a lakosság mise után maradt, de lehetett egy-egy nagyobb udvaron vagy lakásban, gyakran a bíró házában, csak később alakult ki a faluháza, községháza, amely a továbbiakban színhelye lehetett a közös gyűléseknek.

Gyűlésbe a falu népét a bíró hívta össze; segítettek az esküdtek, a polgárok is. Szenttamáson 1667. január 23-án így határozták meg az összehívás módját: „1. Hogy mikor megye vagy falu gyűlése lenni akar, azelőtt harmadnappal meghirdessék a polgárok által, avagy a templomból mikor kijönek“, „ha pedig szükség kívántatnék, mies nap kellene hirdetés nélkül lenni, a bíró vagy polgár járja meg a falut harmadnappal azelőtt, szombat napokon délután legyen a gyűlés. A gyűlésen meg nem jelenőket pénzzel büntetik.“¹

Csíkban követték azt a hagyományt, amelyet a közösség „régiben“ már kialakított. Hivatkoztak az 1500-as, 1600-as törvényekre, amelyek szerint évente kétszer gyűlt össze a falu népe: Szent György és Szent Mihály napján.²

Más helyen úgy határoztak, hogy évente négyszer gyűlnek össze. Azonban mindig sorra kerültek olyan események, amelyben az egész falunak kellett döntenie. Jenőfalván 1781–1787 között évente átlagosan 16 gyűlést tartottak. Dánfalván 1756-ban falugyűlést tartottak. Amikor 1762–1763-ban a határőrséget szervezték, a fennmaradt jegyzőkönyv tanúsága szerint minden faluban egymást követték a gyűlések. Részlet a jegyzőkönyvből. Kérdezték dánfalvi Benedek Pál 46 éves hat gyermekes tanút: „2. Az akkori depositiója [vallomástétele] szerint Kováts József uram sokszor a falu gyűlésében is volt. Azért mondja meg a tanú, miért ment Kováts József uram oda? És ottan mit beszélt?“

„Az emberek mondták a falugyűlésben, a mérték [a kötelező mérték alá állás idején] tájba Albert Mihálynak, Bööte Istvánnak, Pál Istvánnak és másoknak – sokaknak jelenlétében –, hogy jó volna öfelségéhez instantiát [kérvényt] felküldeni, hogy szabadítaná meg ezen katonaságtól: melyre azt felelte Kováts József uram az embereknek a falugyűlésben: mehet kegyelmetek, de kegyelmetek megúnt népi öfelségének“.

További vallomásokból az is kiderült, hogy már az összeírásakor is falugyűlést tartottak Dánfalván, hogy Kováts József több alkalommal felszólalt a határőrség megalakulása ellen.

A határőrség szervezésekor összehívott falugyűléseken az asszonyok is részt vettek. Az ott elhangzottakról dánfalvi Gál Andrást felesége tájékoztatta.³

A továbbiakban is egymást követték a falugyűlések a fegyverek felvételével, letételével, a lakosságnak erdőre vonulásával vagy más ellenállással kapcsolatban.

A falugyűlések ismét megnövekedtek az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején. Ekkor felújult a hat község közös összefogása is, amikor ajánlották az önvédelmi harcot a háromszékiekkel.

A falvakban nemzedékről nemzedékre hagyatkozva a közösség kialakított bizonyos rendet, amely elsősorban a földművelésre és állattenyésztésre vonatkozott, mégis bizonyos szabályokat évről évre közös összejövetelen beszéltek meg. Megbeszélték, mely rész kerül a következő évben nyomás, mely tilalmas alá. Megjelölték a szántás kezdetét, mikorra kell befejezni a betakarítást, hogy a csorda a földekre mehessen, mikor tisztítják közösen a legelőket, megszabták a téli erdőlés időpontját, a vágterületeket is.

Idézzük az egyik falugyűlésről írtakat:

„Csikjenőfalva, 1840. július 19.

Folyó 1840-ik esztendő július 19-ik napján közönséges falugyűlés tartatott, és ezen gyűlésünkben meghatározatott az, hogy a Szénafü-kerten felül nem léssen szabad senkinek felmenni kaszálni mához egy hét előtt; és aki ezen egyezésnek ellene cselekszik, az olyan embernek a büntetése léssen azon fruktusnak [termésnek] elvesztése, amit munkált, s még azon felül három Rénes Forintig megbüntetődik“.⁴

A falutörvényekbe foglaltak döntő részének érvényesítése a falugyűlések jóváhagyásával történt.

Falugyűlésen előfordult, hogy döntésért elmarasztalták, szidalmazták a bírókat, a falu székének tagjait. Egyes helyeken meg is fogalmazták: büntessék azt, aki a falugyűlésen a bíró vagy hütösök ellen szól 24 dénárral. Ha illetlenül viselkedik valaki a gyűlésen: „attáz, teremtéz mást hazudtat, hamisgat vagy egyéb alkalmatosságot viszen végbe, büntetődjék den[ár] 24.“ Megtiltják azt is, hogy valaki doronggal, bottal és ehhez hasonló darab fákkal, sőt fejszével jelenjék meg.⁵

1848-ban új vezetőket választottak, hasonlóképpen jártak el a szabadságharc leverését követően is.

A Magyar Parlament a kiegyezést követően, 1871-ben elfogadta a VIII. számú törvénycikket. Meghatározta, hogy nagyobb községekben, mint Dánfalván és a felcsiki hat faluban a község vezetősége a bíróból, helyetteséből, 4 tanácsosból, jegyzőből, közgyám-ból, ha van, az orvosból áll. Kötelességként jelölték meg az iskoláról, a közrend megőrzéséről, utak karbantartásáról, a mező védelméről, közérdekű ügyek intézéséről való gondoskodást. Javasolták önálló iskola és egyház működtetését, a helyi kereskedés, kézműipar, kovácsműhely, malom, olajprés stb. működésének támogatását.⁶

A falu gyűléseit Dánfalván is rendszeresen megtartották döntő jelentőségű határozatok hozatalakor. Gyakran összegyűltek az I. és a II. világháborút követően, az 1989-es változások megszervezésekor, legutóbb a választások és más a község életét döntően befolyásoló események kialakítása idején.

1. Imreh István 1983. 318.
2. Aprobata, Compilata 1815. 105.
3. Imreh István 1994. 226–227, 232–233, 245.
4. Imreh István 1973. 157.
5. Imreh István 1973. 94.
6. Egyed Ákos 1981. 259.

A BÍRÓ VÁLASZTÁSA

A bíró választására a falu közössége előtt került sor. Már az első ismert falutörvényben arról írtak, hogy előjárókat választanak, akik egyrészt védik a közösség érdekeit, másrészt irányítják a falu belső életét. A választásokra legtöbbször ősszel került sor: októberben, novemberben, de gyakran említik a bíróválasztás idejét szeptemberben, más helyen karácsony táján. 1639. február 10-én Felcsíkon írtak falutörvénybe: „Minden esztendőnként bíró, polgár, hites ember Szent György napban tisztitól búcsúzik, és ha a falu rajta akarja hadni, szabados legyen, ha pedig nem, mást állíthasson helyébe“.¹

A közösség által leginkább megbecsült személyt választották meg, aki képviselte őket, ügyes-bajos dolgaikat rendezte, az előbbre haladást igényelte, viszály idején igazságot tett. Ki kellett mondania akkor is az igazságot, ha valamely ismerősét, esetleg rokonát kellett elmarasztalnia.

Kötelességei közé tartozott a falu gazdasági mérlegének egyensúlyban tartása, a földművelés, állattenyésztés, legeltetés ügyeinek intézése, utak, hidak, kertek karbantartása, az adó behajtása, a katonai ügyek rendezése stb.

Választáskor egyes helyeken bizonyos jelképeket ünnepélyesen adtak át a bírónak: küldöttség vitte házához a bírói botot, a falu ládáját, a kulcsát, a pecsétet, néhol a büntetés jelképét, a kalodát is.²

A bíró választását néhány nappal korábban kellett közölni, rendszerint akkor, amikor a templomból jöttek ki a hívek. Magát a gyűlést lehetőleg szombaton délután tartották. Ha a családfő nem tartózkodott otthon, a felesége vagy fia köteles volt megjelenni. Ha senki nem vett részt, megbüntették.³

A bírónak nehezen lehetett megtalálnia azt az eljárást, amely a hatóságoknak és a közösségnek is megfelelt. Ha a falu érdekeit képviselte, a hatóságok vonták felelősségre. Előfordult, hogy a felsőbb hatalom vagy a katonai vezetők megvesszőztették, botoztatták, árestomba zárták a bírót, ha nem teljesítette parancsukat.

Csíkszéki határozat szól 1707-ben a falusbírák szófogadatlanúságáról: hadiállapotban az újabb bevezetett törvényeket megtagadó bírakat pálcázással büntessék, akár halálbüntetést is kiszabhattak. Ekkor fokozottabban ellenőrzik a királybírók is a falvak előjáróit, de döntéseik gyakran a lakosság akarata ellenében történtek.⁴

Ilyen körülmények között nem csoda, ha a falvak lakói menekültek a felelős tisztségtől, a bíróságtól is. Menekülésre utal az 1663-ban készült falutörvény: „Ha valaki falus bíróságot ... fel nem akarna venni, az ki érdemes reája, falu bosszúján maradjon ... más esztendőben ugyan tartozzék felvenni.“⁵

Még némi összeg megfizetésére is kötelezték a választási akarat megtagadóját.

Kifogásolták, hogy „Nemes embert a' Parasztok a' falusi Bíróságra kényszerítettek“. Utasítják a lakosságot, hogy nemes emberre még akkor se kényszerítsenek bíróságot, ha esetleg el is vállalná.⁶

A falu bíráját többnyire bizonyos időszakban a darabontok közül választották. II. Rákóczi György uralkodása idején külön kedvezményben részesítették azokat, akik a lovas szolgálatot vállalták, így a darabontok közül tömegesen állottak a lófők közé, azért még nehezebben lehetett évente új bírót találni. Ekkor az erdélyi országgyűlés úgy határozott, hogy törvénycikkbe foglalja: minden faluban a veres darabontok, a lovas puskások, a régi lófők közül valaki viselje a bíróságot.⁷

Mivel hosszas vitát jelentett a bíró megválasztása, volt olyan hely, ahol 1680-ban azt a módot találták ki, hogy közös összejövetelel nyilatkoznak ki, s akinek a házához közel esik le a vessző, abban a családban kezdődik a bíróság.⁸

A határozatok bizonyos védelmet is nyújtottak a bírónak.

A falutörvényekben olyan kitétel található, hogy a falu összejövetelel ha valaki nem viselte magát tisztességesen, ha „egyik a másiknak becsületébe gázolt“, vagy aki megszidta a bírót és esküdtet, azért lakolnia kellett.⁹

Aki pedig fegyvert vagy pálcát fogna rájuk, azt három forintra büntessék meg.¹⁰

A határőrség erőszakos megalakítása után, 1764-ben a hagyományokat elutasító osztrák katonavezetés úgy döntött, hogy a bíró a katonák közül kerüljön ki, kíségetőként a jobbágy és nem katonacsoport egy polgárt és néhány esküdtet válasszon. A határőrség működése során már kezdetben a katonai hatóságok a bírók választásába is beavatkoztak, így gyakran kerültek ellentétbe a falu érdekeit képviselő bírókkal. Egy ideig a választási mód is lehetőséget adott a beavatkozásra: előírták, hogy három személyt nevezzenek meg, abból a nekik legjobban tetszőt választották ki, a másik kettő hűtös lehetett.

Mivel az új katonai hatalom nem tudta megvalósítani, hogy a falvak életét az általa kijelölt személy egymagában irányítsa, ezért elrendelte, hogy falvanként két bírót válasszanak: egyik az úgynevezett katonabíró, a másik a jobbágybíró vagy „provincialis“ bíró, azoké, akik nem tartoztak a határőrség kötelékébe.

A felelősség elől gyakran menekültek a bírónak kiszemelt személyek, hisz olyat követeltek tőlük, ami csak ellenszenvet válthatott ki falustársai körében. Jenőfalván 1815. november 6-án Barabás Mátyás vállalja a határ őrzését, azzal a feltétellel, hogy „a falusi bíróságtól ment legyen, hogy soha a community rea ne szoríthassa“. A következő évben szintén Jenőfalván Szekeres István vállalta: a falu bikájának eltartása bérébe fizetést nem kér, ha írásban rögzítik, hogy élteben falusi bírónak nem kötelezik.¹¹

Csiksomlyón a forradalom napjaiban, 1848. október 10-én népgyűlés határozott: 4. pont. Minden faluban ezentúl csak egy bíró lesz, ezt szabadon válassza az egész falu, és az új bíró alkotmányos esküt tesz le az egész falu előtt. Eskütételre már 1581-ben is kötelezték a bírókat.

A mostani eskü szövege: „Én N.N. esküszöm a' mindenható Atya, Fiú, Sz. Lélek Istenre, hogy miután ezen nemes Székely közönségnek Bírójává a' helybéli nép szabad választásából kineveztettem: a' Magyar nemzet koronás királya 5-dik Ferdinánd ő Felségéhez, a' Magyar felelős kormányhoz hív leszek, rendelkezéseiket lelkiismeretesen végrehajtom és hajtatom, törvényes eljáróimnak engedelmes leszek – a' Magyar alkotmányt utolsó csepp véremig oltalmazom, s alattvalóimmal oltalmaztatom, a' közönség reám bízott dolgait lelkiismeretesen s' felelősen kezelem, Isten engem úgy segítjen 's úgy adjon lelki boldogságot!“

Beszéltek 1848-ban általában is a bíróról. Megállapították, hogy a „falusbíró többé nem lenézendő, ő többé nem poroszlója e' földön egy privátusnak sem, benne fog összpontosulni a falu népének bizalma, ő fog annak képében felelősen cselekedni, s midőn egy nép bizalma összpontosul, az előtt az egyénnek meg kell hajolni. Azért a népgyűlés parancsolja a' közönségnek, hogy e' rendelet vételétől egy 24 óra alatt összegyűljön, 's magának szabadon választandó bírót, s esküdteteket teremtsen, s nem várva sehonnan engedelmet, azokat az idezárt eskü minta szerint hűtöltesse fel“. A falusbíró kötelességét a közönség szabja meg. Arra is kitértek, hogy a nép tetteikért számadásra vonhatja.¹²

A forradalom és szabadságharc leverése után ismét előírták a falvak vezetőinek nép általi megválasztását. A legtöbb helyen nagy nehézségekkel találtak új vezetőket, hisz ki kellett szolgálniuk az osztrákok irányította rendszert, a lakosságtól követelt beszolgáltatásokat végre kellett hajtaniuk, az akkor hozott törvényeket be kellett tartaniuk. Ha nem sikerült megvalósítaniuk, őket is büntették.

1851-ben hivatalosan is megszüntették a határőrséget, ezzel egy időben véglegesen befejeződött a kettős bíróválasztás is.

1871-ben a magyar parlament választási törvénybe iktatta: a megválasztandó bírónak legalább két éve a helységben kell laknia, és adóznia, nem választható meg vagyontalan személy.¹³

A megyei rendszer kialakításakor 1876 körül ismételten bírók választására került sor, és a megszabott törvények szerint rendszeresen megtartották a választási gyűlést minden faluban.

A XIX. század második felében a vagyonos osztályoknak jelentős szerep jutott a falvak irányításában. Kötelességük: a közrend az éjjeli szolgálatok biztosítása, utak karbantartása, az iskola fenntartása, a piac, a hetivásár ellenőrzése, árvák védelme stb. Sürgetik a községházak építését.

Ismét nehéz helyzetbe került a lakosság az I. világháború befejezése után. Nehezen lehetett bírót találni. A 930-as években a bíró megválasztásakor újból a vagyoni helyzetnek döntő szerepe alakult ki.

A Csíki Néplap közli az 1932-es választásokat. Ekkor Madarason Antal Árpádot, Dánfalván Zsigmond Istvánt, Karcfalván Gidró Mártont Szenttamáson Márk Ágostont, Szentdomokoson Szakács Mihályt választották bírónak.¹⁴

Az említett újság az 1932. december 11-i számában a dánfalvi választás lefolyását is közölte: Ekkor Zsigmond István 316, Bálint Félix 131, Pál Albert 10 szavazatot kapott.¹⁵

1932 decemberében Jenőfalván Szopos Józsefet választották bírónak, de rövidesen lemondott, az új választást 1933. március 7-re tűzték ki.¹⁶

A további választások eredményét a Bírók fejezetben találhatjuk.

1. SZOT VI. 65–69:1080. sz.
2. Imreh István 1983. 56.
3. Connert János dr. 1906. 91.
4. Imreh István–Pataki József 1992. 277.
5. SZOT IV. 302:861. sz.
6. *Compilatae Constitutionis...* 1779. 70.
7. EOE XI. 236–237.
8. CS. Bogáts Dénes feljegyzései. 1947. 57. old. Székely Nemzeti Múzeum. Kézirat.
9. Connert János dr. 1906. 82.
10. EMSZT X. 405.
11. Imreh István 1973. 47. 95.
12. SÁLvt F. 92. I. csomag 1–48. sz. 68. és 115.
13. Egyed Ákos 1981. 47.
14. Csíki Lapok XLIV. évf. 48. sz. 1932. december 18. 2.
15. Csíki Néplap II. évf. 50. sz. 1932. december 14. 3.
16. Csíki Lapok XLV. évf. 6.sz. 1933. február 5. 3. old.

BÍRÓK

A kialakított falu rendtartását, törvényeit, annak betartatását a közösség az általa választott bíróra és a többi vezetőkre bízta. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a közösség vezetőit esetleg valakik nem jelölhették ki, vagy egyesek erőszakkal is nem állhattak egy-egy csoport élére.

Történetiségükben, ha elfogadjuk, hogy a székelység kapcsolatban volt a magyar királysággal, akkor arra is következtethetünk, hogy a törvények megalkotásakor azokat a meglévő sajátos szabályokat bizonyos vonatkozásokban érvényesítették a székelységre is.

Szent István király törvényei között már említette a falunagyot, a villicust, aki a lakosság közül kiemelt személy volt, akit felelős elöljárónak tartottak, és feladatai közé tartozott arról gondoskodni, hogy vasárnap mindenki templomba menjen, kivéve a tűz őrzőjét. Már büntethetett is: az otthonmaradót megverhette és kopaszra nyírathatta.¹

Szent László III. dekrétumában szintén írtak a bírákról: verjék meg, ha harminc napnál tovább halasztja a pert, pénzbüntetést kapjon az igazságtalanul ítélező, a tolvaj ügyét abban a kerületben tárgyalják, ahol elfogták, az ítélt büntetés egyharmadát magának, kétharmadát a királynak juttassa. Ez a törvény is valamely hatással lehetett a későbbiekben, hisz bizonyos elemei utóbb is megtalálhatóak a falutörvényekben.

1306/1359-ben Bírótelekről 1372-ben a Bíróról írtak.²

Általános megállapítás, hogy a falvak képviselői az 1300-as évek óta a bíró és az esküdtek voltak.³

A székelyföldi „falunagyok“, bírák megjelenéséről nem maradtak fenn írásos emlékek. Bíróról feljegyzést először 1404-ben olvashatunk, ezt követi a Jenőfalván 1406. július 1-jén készült okirat, amelyben a helyi bíró is, Atos János – mások mellett – ítélezett.⁴

Nem akkor született az a gondolat, hogy kell olyan személy, aki vitás kérdésekben az igazság útját keresi, annak megfelelően dönt, és akinek határozatát a közösség elfogadja. Az 1300-as, 1400-as években a közösség által választott bíró és az esküdtek megfelelő hatáskörrel intézkedtek a falu dolgában: igazgatási, gazdasági, védelmi, peres ügyekben.

A székely közösségek egészére kiható határozatok születtek Mátyás király idejében, amikor 1466. január 26-án Zabolán Szentgyörgyi és Bazini János erdélyi vajda és székely ispán vezetésével a király megbízásából nemzetgyűlést tartottak. Az ott összegyűltek régi törvényekre és kialakított jogokra hivatkoztak, és a bírától igazságos ítélet hozatalát követelték. Fejlett és pártatlan, előjogok nélküli igazságszolgáltatást követeltek.⁵

A bírák részesei voltak mindannak, ami a falu életében történt, akár felkelésről, hadba vonulásról, nemzetgyűlésről, kisebb-nagyobb ügyek rendezéséről esett szó.

János Zsigmond 1564. július 5-én panaszlevélre válaszolva arról írt, hogy a falusbírók két forint értékű ügyekben törvényesen ítélezhetnek.⁶

Báthori István Erdély fejedelmévé választása után Bánffy Pál Csík, Gyergyó és Kászton falvainak vezetőit, a bírót és két esküdtet 1571. július 25-re Udvarhelyre hívta, hogy hallgassa meg panaszait. A gyűlésen tehát jelen volt Dánfalva s a többi felcsíki falu küldöttsége.⁷

Megállapították azt is, hogy a XVI. század második felében a falusbírák jelentős része már ismerte az írást, hisz tanúkat hallgattak ki, megállapításait írásba foglalták, előterjesztették a szék bíróságaihoz.⁸

1578. május 13-án Báthori Kristóf jenőfalviakat, köztük Csonka Péter bírót, szenttamási Guzrán Miklós bírót, karcfalvi Bíró János bírót azzal bízta meg, hogy több faluból Antal Pál jobbágyait adják át szenttamási Lázár Farkas tulajdonába, mivel csatájában támogatta Bárhori Istvánt.⁹

Gyergyóban 1581-ben két falutörvény is elkészült: egyik Gyergyóújfaluban, a másik Gyergyószentmiklóson. Akár azt is megállapíthatjuk, hogy egymásról másolták le, hisz tartalmilag teljesen azonos szöveg, legfeljebb egy-egy betű, például: végezésinek – végezésének, vagy ragban: faluval – falustól, esetleg: mi – mű eltérés található. A szövegben is Báthosi Kristófra hivatkoztak, kinek határozatához igazítva a falutörvényt 12 hűtös bíróról írtak, akik igazságot szolgáltatnak. Nyilván e tanácsban foglalt helyet a bíró is.¹⁰

Az 1614-es összeírás alapján már többet tudhatunk a csíki falusbírákról. Az összeírók a bíróktól és az esküdtektől kérték az adatokat, akik „eskü alatt tanúsították a közlések igaz voltát“. Így megtudhattuk a bírók nevét: Madarason Bogáts Zakariás, Dánfalván Antal János, Karcfalván Bíró Bálint, Jenőfalván Pete István, Szenttamáson Bőjthe Lőrinc, Szentdomokoson Benkő Mihály volt a bíró.¹¹

Azt is megállapíthattuk a korabeli írásokból, hogy Csík-, Gyergyó- és Kászonszékben 1614-ben összesen 48 bírót választottak a következő társadalmi rétegekből: lófő 9, gyalog 8, felszabadított 15, jobbágy 2, ismeretlen 14.¹² Remetén például 1614-ben jobbágybíró volt, mivel a lakosság többsége is jobbágy.¹³

Az 1614-es összeírás Bethlen Gábor fejedelemsége idején történt, azzal a céllal, hogy számba vegye katonai erejét.

Időközönként eléggé nagyfokú tartózkodást lehetett tapasztalni a bíraskodástól. Annál is inkább, mert szigorúan büntették azokat a bírókat, akik nem teljesítették a parancsokat. 1623-ban a gyulafehérvári országgyűlés úgy határozott, hogy az a falusbíró harmadmagával „karóba veressék“, aki a faluban a gonosztevőket nem fogja meg, vagy nem jelenti.¹⁴

1656. január 2–február 20-a között tartott országgyűlésen kimondták, hogy Székelyföldön a bíróságot a veres darabontok, lovas puskások és lófők is viseljék.¹⁵

1658. március 24-én újból összeírták a székelyeket. II. Rákóczi György visszatért a lengyel hadjáratból, a fejedelemséget ismét megszerezte, a csíkiak őt támogatták. A Dánfalváról hadbavonult 20 személy között György Mihály és Gáll György neve után bírói tisztséget írtak.¹⁶

1658-ban Madarason a bíró Tamás János, aki lófő volt. További bírók: Szenttamáson 1674-ben Szekeres Ferenc, Szentdomokoson 1675-ben Kristály István, továbbá szintén Madarason 1677-ben Tamás Péter, Dánfalván 1677-ben Pál Ferenc és 1679-ben Kovács Gergely, Jenőfalván Páll László, 1681-ben Madarason Lőrinc Péter, Dánfalván Lukács István, Szentdomokoson János Ferenc. Ismerjük a kisbírókat is: Szentdomokoson lófő Benkő Mihály, Szenttamáson gyalog lófő László András, Jenőfalván lófő Márkus Mihály és gyaloglófő Karda János, Karcfalván darabont Bíró Bálint, Dánfalván lófő Bálint István és lófő Gáll István, Madarason lófő Varga Bálint, majd 1683-ban Szentdomokoson Nagy Mihály, 1785-ben Tamás János, Jenőfalván Bíró András.¹⁷

Madarason 1687-ben Bíró István, ugyanebben az évben szintén Madarason háromi bíró Antal István, 1699-ben Szentdomokoson Kristály Mihály, Jenőfalván Kosza György, 1703-ban Madarason György István, Dánfalván Lukács Péter, Karcfalván Bíró István,

Jenőfalván Kőmives Dániel, Szenttamáson Balla István, Szentdomokoson Bernád Péter a bíró. 1704. augusztus 27-én újból összeírták a hadköteles katonákat, mivel II. Rákóczi Ferenc szabadságharcában vettek részt a csíkiak. A hadkötelezettség alól ekkor is felmentették a bírákat, akiknek feladatuk volt a közösség irányítása, újabb katonák toborzása, a hadbavonultak családjainak segítése. Ebben az évben Madarason a bíró György Bálint, Dánfalván Ferencz János, Szenttamáson Guzorán Mátyás, Szentdomokoson Kedves Tamás, 1758-ban Jenőfalván Vízi András.¹⁸

1738. október 2-án Csikból írták a Főkormányzéseknek: „A mostani nehéz és terhes időben pedig csak az falusi bíróság viselésére is nagy ügyel-gonddal találhatni székünkben embert“.¹⁹

Csikban Mária Terézia kezdeményezésére 1762–1764 között a határőrség szervezésébe kezdtek. Az előkészítés során rendszerint a falusbírókat hívták megbeszélésre, őket meg elkísérte legtöbbször két hűtös. A felgyorsult események következtében egymást követték a gyűlések, amelyeket a bíróknak kellett összehívniuk. Az ekkor működő bírók közül néhánynak nevét is ismerjük: 1762-ben, de a következő években is Dánfalván Krisztof Mátyás volt a bíró, bár ő nem állt az ellenállás élén. 1763-ban Madarason Horváth Péter nevét említették.

Az 1763-as szervezés idején Csíkszékben a bírákat gyakran felelősségre vonták, sőt azt is feljegyezték, hogy a „ bírákat ... megverik, rongálják, árestomba hajtják“.²⁰

Idő teltével egyre inkább megkövetelték, hogy a bíró valamely iskolai végzettséggel rendelkezzen. Csík-, Gyergyó- és Kászonszék vezetői 1769-ben szabályrendeletben fogalmazták meg, hogy falusbíróknak olyan férfiakat válasszanak, akik bizonyos íráskészséggel rendelkeznek.²¹

Végül úgy alakították ki a falu irányítását, hogy egy katonabíró a határőröket irányítsa, a jobbágybíró pedig a határőrséghez nem tartozók ügyeit intézze, és gondoskodjék az állandó kötelező katonaság utánpótlásáról.

Így természetessé vált, hogy Felcsik falvaiban is két bírót választottak, amely gyakori éles ellentétet vezetett, sőt néha összeütközés alakult ki a huszárok és gyalogok között is.

Jenőfalván 1782. május 4-én készült feljegyzésben Bíró Jánost írták a falu bírójának.²²

Dánfalván 1803-ban Both Ferenc és Gál Mátyás bírák voltak, egyik bizonyára a jobbágyoké. 1804-ben a Dánfalván élő jobbágyok Blága Tódort választották jobbágybírónak, Kató Márton a katonabíró, 1805-ben a katonabíró Szabó Ádám volt.

1808-ban említik a dánfalvi jobbágybíró név nélkül, majd 1809-ben bírónak írták Bíró Albert 52 évesét.

1810. november 12-én a szenttamási falusbíró, Katona Máté azt jelenti, hogy a bírót és hűtösöket Rodé úr szidalmazta.

1817. április 20-án Dánfalván Both Ferenc, Karcfalván Baritz Árpád, Jenőfalván Kozma Márton volt a bíró.²³

1818. január 25-én Jenőfalván Szopos József katonabíró hívta házához a viszálykodó katonákat, de amikor Jenőfalva havasát 1818. december 6-án bérbe akarják adni, a falu két előljárója: Gyenge Gergely katonabíró és Farkas Salamon a providusbíró közösen hívják össze a falu gyűlését. Szintén Jenőfalván 1826-ban Páll Albert a bíró. Dánfalván 1820. június 29-én a providus bíró Boér Miklós.²⁴

1828-ban Dánfalván falusbíró Szabó János.²⁵

1838-ban Szentdomokoson Bács János, Szenttamáson Katona Péter, Jenőfalván Imre János, Karcfalván Szekeres Imre, Dánfalván Ábrahám Antal, Madarason Bogács Bertalan volt a katonabíró.²⁶

1841. szeptember 22-én Jenőfalván készült az a jegyzőkönyv, amely szerint Szentdomokos, Szenttamás, Jenőfalva, Karcfalva, Dánfalva, Madaras vezetői összegyűltek, hogy közös ügyükben egységesen döntsenek. A jegyzőkönyvet a falusbírák és az esküdtek írták alá: Szentdomokoson Szabó József, Szenttamáson Bara Márton, Jenőfalván Bíró Imre, Dánfalván Süket Márton, Madarason Bálint Ferenc volt a bíró.²⁷

1842. július 9-én „Dánfalvi Nemes elegyes közönségnek szabad renden lévő Bírója“ lófő Szócs Gergely, „provinciális részen lévő Bíró“ Simó Mátyás. A következő évben, 1843. február 27-én, bizonyára az új választás eredményeképpen már a szabad renden lévő bírója Kajtár Mihály, a jobbágyoké Szóts János.

Itt jegyezzük meg, hogy a falugyűléseket Dánfalván is legtöbbször a bíró házában tartották, bár ekkor már működött a falu háza is. Továbbá azt is, hogy a bírót azért vonták 1842-ben felelősségre, mert hatalmaskodásáért több ezer forintot kellett fizetnie a falunak.

1844. január 3-án dánfalvi bíró Bálint Ábrahám.²⁸

1844-ben Csík-, Gyergyó- és Kászsorszék vezetői megalkották a rendőrségi szabályzatot: erdei és mezei károkról, határbírók, pásztorok hetente tájékoztassák a főhatárbírókat, akinek közölnie kell azt a falu vezetőivel, továbbá a bíró gondoskodik arról, hogy a határszakaszok felszabadítása, a rétek, szénafüvek, kaszálása, a rétkapuk működése hogyan történik, azt a templom előtt kihirdessék.²⁹

Madarason 1849. szeptember 24-én Dombi Antal a bíró.³⁰

A XX. század bírái Dánfalván. A közölt adatok iratok hiányában nem mindig pontosak:

Székely András 1905–1907, Antal Dénes 1907–1918, helyettese Gáll Jakab, Pál Dénes 1919–1921, helyettese Potovszky Ferenc, Szabó Ignác 1922–1928, helyettese Potovszki Ferenc, Bálint Félix 1928–1932, Zsigmond István 1932–1938, Antal Kálmán 1938–1940, Zsók József 1940–1944, Páll János 1945–1947. A néptanács elnökei: Albert Lajos 1948–1950, Both István 1950–1959, Márton József 1960–1964, Zsók János 1965–1974, (1968-tól a román közigazgatásban szokásos polgármester elnevezést vezették be), Pongrácz László 1975–1979, Kecseti Rozália 1979–1989, Simon Dénes 1990–1991, Szabó Dezső 1991–1992, Lukács Géza 1992–1996, helyettese Antal János, Antal János 1996–2000, helyettese Zsók Jenő, Márton István 2000–2008, helyettese Süket Jenő, Péter Sándor 2002-ig, Süket Jenő 2008–, helyettese Gáll Attila.³¹

A 2004-es választások eredménye: Madarason Miklós Géza, Dánfalván Márton István, Karcfalván Gábor Tibor, Szenttamáson Márk Tibor, Szentdomokoson Bíró Ernő lett a polgármester.³²

A 2008. június 1-jei választások eredményeként a felcsíki hat faluban a következő polgármestereket választották meg: Dánfalván Süket Jenőt, Madarason Bíró Lászlót, Karcfalván Gábor Tibort, Szenttamáson Márk Tibort, Szentdomokoson Ferenc Alajost.

1. Szent István király Intelmei és Törvényei. 2000. 43.
2. Benkő Loránd (szerkesztette) 1967. 305.
3. MNL III. 32.
4. SZOT I. 100:LXXXVII. sz.; Benkő Károly II. 1853. 39.
5. SZOT III. 82:473. sz.; Jakab Elek–Szádeczky Lajos 1994(1901). 220–221.; Demény Lajos 1976. 19–21.
6. Imreh István 1983. 52.
7. SZOT III. 339:650.sz.; Szádeczky Kardoss Lajos dr. 1993 (1927). 127.
8. SZOTÚS IV. 5.
9. Endes Miklós dr. 1994(1938). 88–89.
10. Imreh István 1983, 275.; Pál-Antal Sándor 2002. 355.
11. SZOTÚS IV. 530–535.
12. Imreh István–Pataki József 1979. 158.
13. Imreh István 1983. 57.
14. Imreh István 1983. 53.
15. EOE XI. 38–39.
16. Genealógiai Füzetek IX. évf. 1911. 1. sz. 17–18.
17. SZOTÚS VIII. 29, 31, 35, 37, 243.
18. SZOTÚS IV. 530–535.; VII. 174.; SZOT VII. 3:1358. sz.; 12:1361. sz.; 17:1362. sz.; 29:1372. sz.; Sándor Imre 1910. 43–48.; Genealógiai Füzetek IX. évf. 1911. 1. sz. 17–18.; Domokos Pál Péter 1978. XX. évf. 1–2. sz. 263–268.; Garda Dezső 1999. 123–126.
19. SZOT VII. 395:1609. sz.
20. Imreh István 1983. 53.
21. Imreh István 1973. 80.
22. Imreh István 1973. 109.
23. CSÁLvt F. 28. III. csomag 161. sz.; V. csomag 314. és 353. sz.; VI. csomag 412. sz.; VIII. csomag 625. sz.
24. Imreh István 1973. 52., 131. és 184.: Conscriptia 1820. 25.
25. CSÁLvt F. 28. X. csomag 709. sz.
26. Endes Miklós dr. 1994(1938). 256.
27. Imreh István 1983. 498–499.
28. CSÁLvt F. 28. XV. csomag 1047. sz., XVI. csomag 1105. sz.
29. Endes Miklós dr. 1994(1938). 264.
30. CSÁLvt F. 28. XVII. csomag 1194. sz.
31. Az adatokat Szabó Imre gyűjtötte össze.
32. Hargita Népe XVI. évf. 191. sz. 2004. augusztus 16. 3.

FOGOTT BÍRÁK

Eredetéről, alkalmazásának kezdetéről keveset tudunk, de feltehetően akár a választott bírók elődei is lehetnek olyan személyek, akiket a vitázó felek vagy egyes közösségek tagjai megkértek igazságos döntésre. Semleges személyek lehetnek, akik a vitázó felek panaszait meghallgatták, és pártatlanul döntöttek. Olyan feljegyzés is ismeretes, hogy vásárban idegeneket „fogtak meg“, kértek arra, hogy valamely ügyben igazságot szolgáltatassanak. Előzményként mindkét félnek meg kellett egyeznie abban, hogy a döntésüket feltétel nélkül elfogadja.

Nevezték őket „fogott arbiterek“-nek, „fogott bírák“-nak, „fogott és kötött bírák“-nak, „fogott közemberek“-nek, „fogott népek“-nek, „fogott nemes emberek“-nek, „hütös fogott polgár“-nak, „fogott uraim“-nak.

Ezek az elnevezések az 1500-as, 1600-as években gyakran használatosak voltak. A fogott bírák két személyből, de akár hatból is állhattak.

Csíkban, Jenőfalván 1495-ben az igazságtevők között említik a Nemen Ked tisztséget is, amelynek elterjedése kevésbé ismert.¹

A fogott bírákra akkor is szükség volt, amikor valaki nem elégedett meg a falu bírájának vagy faluszékének döntésével. Egyfajta fellebbviteli fokozatot jelentett, amely ősi hagyományra is visszavezethető.

Fogott bírót már 1553-ban is ítélezni hívták; 1579-ben arról írtak, hogy „minket mind két felől bírákká fogának“; 1590-ben három bírónak kellett esküdni.²

Az 1581-ben Gyergyóalfaluban megszerkesztett falutörvény szerint a 21. pontban azt fogalmazták meg, hogy ha valaki a falu bírájának és esküdtjeinek ítéletével nem elégedett, „apellálhasson más falubeli bírák eleiben újabban való ítélésnek okáért, hogyha jobban ítélnének“.³

1633. január 25-én Szenttamáson jenőfalvi Pál György és György András „köz-bíró“ volt még két társával.⁴

1684-ben írták: „Mű kik ez alább megírt dologban közül fogott bírák vagyunk“.⁵

A határőrőség megalakulása után, 1777. június 14-én „Meghallgatván a becsületes compania széke az nemes falusiak allegatioját [bizonyítását]“ szövegből arra következtethetünk, hogy úgy tekinthető e fórum, mint a faluszéke fölötti szerv. Az igazságtevéshez a szomszéd falvak bíráit és még két személyt kértek fel a határozat kimondására.

1815-ben Szenttamáson már megítélt ügyet vitattak. Az ítéletre megjelentek a karcfalvi, szenttamási, szentdomokosi bírák és esküdtek.⁶

Hasonló igazságszolgáltatási eljárásról a későbbiekben ritkábban lehetett találni adatokat. A korábbi bírói döntéssel elégedetlenek a derékszékhez, fellebbviteli székekhez fordultak panaszuk további orvoslásáért.

1. SZOT VIII. 167:103. sz.

2. EMSZT I. 906.; uo. IV. 201–203.

3. Imreh István 1983. 278.

4. Sándor Imre 1910. 22.

5. EMSZT I. 906.

6. Imreh István 1973. 73, 135.

HITSEK, ESKÜDTEK, TANÁCSOSOK

A falu közössége ugyan megválasztotta a maga bíróját, de e választások során az is kiderült, hogy bár a leginkább megbecsült személyt fogadták el vezetőjüknek, a közösség sorsát nem bízták csupán egy személyre, hanem a bíró mellé kíséretet, elöljárókat, hűtösöket, hiteseket, esküdteket is választottak, mégpedig valószínű kettőt. Kezdetben a nemességből, a későbbiekben inkább az armalistákból.

Az 1300-as években a falu képviselői a bíró és az esküdtek.¹

Felcsíkon az első emlék a kíséretéről a jenőfalvi feljegyzéshez kapcsolódik. 1406-ban a bíró mellett két segítőt említettek, akik a későbbi hűtösi feladatot látták el.²

1451-ben a székely nemzetgyűlés törvényt fogadott el 24 esküdt jelenlétében a székelyek birtokjogairól, s megállapították 32 évben az elévülést. Hozzáadták, hogy régi szokás szerinti történik mindez.³

1466-ban Zabolán döntöttek a széki esküdtek számáról. Ők az egész szék ügyeit rendezték, de mintájukra alakultak a falvak hitesei is. Elhatározták, hogy a székekben 12 esküdtet válasszanak: hatot az előkelők, hatot a községből. Megbízásuk egy éven át tart.⁴

1555. április 28-án Székelyudvarhelyt tartották nemzetgyűlést a székelyek, ott „régis szokás törvényei“-re, valamint „régis szabadságunk szerint“-i megállapodásokra hivatkozva kiderült, hogy a bírónak segítői voltak.⁵

1571. július 25-én Udvarhelyre hívták össze Csík-, Gyergyó- és Kászsószék küldötteit, hogy panaszukat előterjessék Báthori István megbízottjának. Ekkor is a felcsíki falvakat a bíró és két esküdt képviselte.⁶

1581-ben a falu közös akarata, hogy „Székelyország“-ban minden faluban „12 hűtös bírót esküssenek“. Feladatuk: a falu oltalmazása, különösképpen a termés megvédése minden kártevő ellen. A fejedelemség törvényeivel összhangban – hivatkozva Báthori Kristófra – a megállapított büntetéseket alkalmazzák. A falutörvény 21 pontot tartalmaz, például ilyeneket: „Articulus 19-mus: Mivelhogy az falunak végzése volt még a régi székely szabadság idején is, hogy senki a falu határában, mezőn, erdőn, falun és falu híre nélkül örökséget ne foglaljon magának, hanem falutól kövesse...“. Ha nem tartja be a falu közös határozatát, a hűtösség megbüntesse.⁷

A hűtösök számáról a Bethlen Gábor fejedelem által kezdeményezett 1614. február 17-én kezdődött összeírásból is tájékozódhatunk. Csík-, Gyergyó- és Kászsószékben általánosan tekinthető a bíró mellett hét személyből álló eljárás. Ezekben a székekben korábban összesen 301 hűtöst választottak: 1 főembert, 124 lófőt, 7 gyalogost, 95 szabadot, 4 jobbágyot. A csíki falvak közül Dánfalván választottak a legtöbb elöljárót, összesen 9-et, de egy közülük polgár.⁸

Tovább: Madarason 8-at, 1 polgár, Karcfalván 5-öt, Jenőfalván 7-et, Szenttamáson 6-ot, Szentdomokoson 7-et, egyik közülük polgár.

1703-ban szintén összeírták az esküdteket: Madarason Dombi Péter, Lőrinc János, Bogács János, Ferenc János, Ferenc György, Császár Ferenc, János Gergely; Dánfalván Lukács István, Both Mihály, Gál Imre, Kristóf János, Lukács Péter, Szócs Gergely; Karcfalván Ferenc János, Kovács István, Bartos György, Gergely Imre, Boros Márton, György Lőrinc; Jenőfalván Szopos István, Balogh Demeter, Bíró András, Vízi András, János Mihály, Szentas János; Szenttamáson Balázs János, Ágoston Péter, Balla István, Guzoran

János, Bőjte Mihály, Ferenc Péter; Szentdomokoson Illés István, Balla Sándor, Kedves András, Miklós Péter, Péter Bálint, Ferenc Péter.⁹

Csikban hitességet jobbágyok is viselhetek 1726-ban.¹⁰

A határőrség megalakulása után a falvakban két bírót választottak, és melléjük megfelelő arányban a jobbágyok és zsellérek vagy mások jelöltek hiteseket.

Dánfalván 1804-ben lófő Vízi Imre 57 éves korában esküdt volt.

1815-ben Szenttamáson tartottak törvényt. Ítéletet mondani megjelentek a karcfalvi, jenőfalvi, szenttamási, szentdomokosi bírák és esküdtek, mindenik faluból két személy.¹¹

1817. április 20-án írták le, hogy Jenőfalván Szentes János, Páll András, Szopos József, Barabás Mátyás, Karcfalván Karda Mihály, Gidró Ferenc, Dánfalván Both Mátyás, Gergely Ferenc, Vízi Imre voltak hütösök.¹²

A hütösök, későbbi tanácsosok megválasztását a legtöbb helyen a bíróval együtt jelölték, és fogadták el. Rendszerint egy évre választották, de határoztak úgy is, hogy „ha magokot jól viselik, azon hütösségben maradjanak“. Jenőfalván az a szokás alakult ki, hogy egy év letelte után a bíró a következő esztendőben esküdként vett részt a falu irányításában. Ilyen utat járt be 1826-ban Páll Albert, hisz 1827-ben esküdként tevékenykedett. De más esküdtek is több éven át maradtak tisztségükben: Kedves József 1818–1829 között, Szopos József 12 éven át tartozott a falu vezetői közé, Szentes János is több éven át volt esküdt.¹³

Dánfalván 1828-ban hütösök voltak: Zsók József, Horváth Péter, Both Mihály.

Említettük a bíróról közöltekben, hogy 1841-ben Madaras, Dánfalva, Karcfalva, Jenőfalva, Szenttamás, Szentdomokos elöljárói közösen alkottak törvényt. A jóváhagyott szöveget a bírók mellett az esküdtek is aláírták. A madarasi esküdtek közül Ördög Ferenc, Pál István, Kozma István, a dánfalviak közül Kristóf Mátyás, Gáll József, Fülöp Sándor, a jenőfalviak közül Vízi Mihály, Kosza József, Ferenc György, Gyenge Lajos, a szenttamásiak közül Ágoston József, Katona András, Leveles József, a szentdomokosiak közül Kósa Albert, Báts Márton, Bíró Antal, Kedő János, Hídvégi József esküdtek írták alá.

Dánfalván 1842-ben esküdtek voltak: Bojér Péter a jobbágyok, Szóts József és Antal Gergely a szabadok részéről, továbbá 1844-ben Fülöp Mátyás, Szabó Mihály voltak hütösök.¹⁴

1849 szeptemberében, a szabadságharc leverését követően a katonai parancsnokság utasítására esküdteket is kellett választani. A jegyzőkönyvekből kiderül, hogy a falvak lakói gyakran visszautasították a jelölést.¹⁵

1849. szeptember 21-én Madarason hütösök voltak: Szígyártó István, Császár András, Antal Ferenc, Incze Ignác, Sándor Mihály, Bogáts Bertalan. Dánfalván Barotz János, Páll János, Sándor Mihály.¹⁶

1932-ben a választási szabályzatban az szerepelt, hogy a bírók szavazati arányában juthattak a vezetéshez a tanácsosok. Mivel Dánfalván Zsigmond István bíró több szavazatot kapott, ezért az arálynak megfelelően az ő részéről 9-en, a Bálint Félix által jelöltek közül 3-an, összesen 12-en lehettek hütösök.¹⁷

Mai elnevezésük: tanácsosok.

A KÖZSÉGI TANÁCS TAGJAI

1992-1996

Antal József
Csáki Gergely
Gáll Béla
Kajtár Kálmán
Mészáros Jenő
Süket Mátyás
Szabó Dezső

András Csaba (Madaras)
Bálint Lajos (Madaras)
Bálint László (Madaras)
Jaszenovics Miklós (Madaras)
Miklós Géza (Madaras)
Ördög Imre (Madaras)

1996-2000

Antal Joáchim
Eröss Péter
Gáll Béla
Lukács Géza
Szabó Dezső
Id. Szász János

András Csaba (Madaras)
Bartó József (Madaras)
Bálint Lajos (Madaras)
Geréd András (Madaras)
Miklós Géza (Madaras)
Süket László (Madaras)

2000-2004

Abos Jenő
Antal Gábor
Csáki Gergely
Gáll Béla
Gál Kálmán
Süket Jenő
Zsók Jenő

Bartó József (Madaras)
Bálint Emma (Madaras)
Bálint Lajos (Madaras)
Bíró János (Madaras)
Geréd András (Madaras)
Petres János (Madaras)

2004-2008

Abos Dávid
Both Ágoston
Both Norbert
Böjte Csongor
Csáki Gergely
Csáki József
Gáll Béla

Gidró Árpád
Horváth László
Kajtár Csaba
Kajtár László †
Süket Mátyás
Zsók Jenő

2008-

Abos Zoltán (RMDSZ)	Gidró Árpád (RMDSZ)
Ambrus László (MPP)	Kajtár Csaba (MPP)
Boér Tibor (RMDSZ)	Lukács Gábor (RMDSZ)
Dobos László (RMDSZ)	Szabó Tibor (MPP)
Gál Kálmán (RMDSZ)	Ifj. Szász János (MPP)

A 2008-as helyhatósági választások eredményei:

RMDSZ	532
MPP	316
Független jelölt:	
Mészáros Mihály	33
Zsók Jolán	29 ¹⁸

Érdemes megemlíteni, hogy Felcsíkról számosan részesei voltak a assessorként, ülnökként, tanácsosként a szék vezetőségnek, ami mindenképpen bizalmat jelentett a lakosságtól. Feladataikat a derékszéknél és az alszéknél, viceszéknél végezték. Az ülnökök többnyire a főemberek közül kerültek ki, de tagjai lehettek a lófők is. Az esküdtek választásáról az adatok visszanyúlnak az 1466-os évre. Az esküdteknek a törvények betartását kellett megkövetelniük. Megesküdtek, hogy barátságot, gyűlölséget, rokonságot figyelmen kívül hagynak, adományokat nem fogadnak el. Ha viszont az esküdtek közül valaki hamisítana, s ezt rábizonyítanak, kimondották: „a bőre lehúzassék és szalmával kitömessék“. Aki nem elégedett meg határozatukkal, fellebbezhetett Udvarhelyre, onnan a székely ispánhoz, és csak azután fordulhatott a királyhoz, később a fejedelemhez igazsága keresésekor. 1562-ben kimondották, hogy 15 naponként törvényt szolgáltatassanak.¹⁹

A későbbiekben az assessorok száma a derékszéknél 12 maradt, a viceszéknél 7, de lehetett sokkal több, vagy lehetett 6, akár 5 is.

1632. május 27-én felcsíki hütös Barabás Ferenc,²⁰ 1679. április 25-én jegyezték dánfalvi Kovács Györgyöt széki hütösnek.²¹ 1679. április 25-én szenttamási Szopos János felcsíki hütös.²² 1673. november 21-én madarasi Borbély János, 1679-ben szenttamási Szopos János, 1707. május 28-án és 1714. május 25-én dánfalvi Kovács Gergely, 1718. július 7-én dánfalvi Kovács György felcsíki hütös volt.²³ 1712-ben szentdomokosi Sándor Mihály, 1763-ban szentdomokosi szám fölötti hütös Sándor Farkas. 1764-ben felcsíki hütös volt dánfalvi Kovács József, szenttamási Boros Elek, 1797-ben karcfalvi Kovács Gergely.

1800. március 14-én dánfalvi Kovács János szintén felcsíki hütös.²⁴

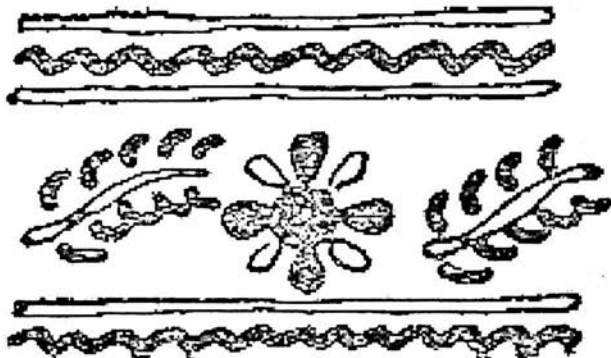
1830. október 18-án felcsíki hütösök voltak: Domokos Elek, Bocskor Elek, Abos Antal, Biális László, Sándor Ferenc, Bőjthi Imre, Barabás János, szentdomokosi Sándor József, Boros Elek, Geréb Elek, szentmihályi Sándor József.

1834. május 5-én tartott gyűlésen a fenti neveket még kiegészítették Oltfalvi Székely Lajos, majd Balázs Lajos, Biális Ferenc és a katonaság résszéről karcfalvi Mihály Gergely nemes emberek nevével.

1810–1848 között szenttamási széki hütösök: Boros Elek, Boros Ferenc, Boros József, 1830–1838 között szentdomokosi Sándor József.²⁵

1843-ban Oltfalvi Székely Lajos, Lukáts István, Süket János felcsíki hütös.²⁶

A későbbiekben a megye hütöseit, assessorait továbbra is falvak lakóiból is választották. Napjainkban pártok szerint juthatnak megyei tanácsosi vezető szerephez a megye lakói.

1. MNL III. 32.
2. SZOT I. 100:LXXXVII. sz.; Benkő Károly II. 1853. 39.
3. Egyed Ákos 2006. 39.
4. SZOT I. 205:CLXX. sz.
5. SZOT II. 119:CCCIV. sz.
6. Szádeczky Kardoss Lajos dr. 1993(1927). 128.; Imreh István 1983. 46.
7. Imreh István 1983. 278.
8. A nevetek lásd az I. kötet 157. oldalán.
9. Domokos Pál Péter 1978. 263–268.
10. Endes Miklós dr. 1994(1938). 312.
11. Imreh István 1973. 73.
12. CSÁLvt F. 28. XII. csomag 625. sz.
13. Imreh István 1973. 52.
14. CSÁLvt F. 28. XV. csomag 1059. sz.; uo. XVI. csomag 1105. sz.
15. SÁLvt F. 29. Nr. 768.
16. CSÁLvt F. 28. XVII. csomag 1194. sz.
17. Csíki Néplap II. évf. 50. sz. 1932. december 14. 3.
18. Az adatokat Szabó Imre közölte.
19. Demény Lajos 1976. 20, 52.; SZOT II. 82:473. sz.; Szádeczky Kardoss Lajos dr. 1993(1927). 48.
20. Sándor Imre 1910. 22.
21. Endes Miklós dr. 1994(1938). 126.
22. Sándor Imre 1910. 48.
23. Sándor Imre 1910. 43–59.
24. CSÁLvt F. 28. XII. csomag 848. sz., XVII. csomag 1202. sz.
25. Endes Miklós dr. 1994(1938). 244, 249.
26. CSÁLvt F. 28. XVI. csomag 1099. sz.

NÓTÁRIUS

A falu elöljárói közé tartozott a nótárius, illetve a jegyző. Kezdeti időszakban a latin műveltség hatására nemzetközi szóval nevezték nótáriusnak, a jegyző későbbi keletű. Az 1500-as évek közepén már feljegyezték a nótárius szót (1559).

János Zsigmond a segesvári országgyűlésen 1562-ben megparancsolta, hogy „légyenek a székekben esküdt nótáriusok¹”, amely tehát a székek vezetésére vonatkozott.

Előnyt jelentett, hogy a nótáriusnak hadi expedíciókban nem kellett részt vennie.

1635. április 17-én Czikó László a csíki jegyző, 1642-ben pedig Rákosi Márton.²

A nótárius jelenléte folyamatos: Nótárius János (1559), „nótárius uram” (1600), „esküdt nótárius” (1618), a nótárius nemes személy (1674), Szenttamáson Pesti Márton hűtős nótárius (1676), a falu nótáriusa (1786), hiteles nótárius (1822), communitas nótáriusa (1831), falu hites jegyzője (1833), helység jegyzője (1843) falusi jegyző (1846).³

Azt is megállapítják, hogy Felcsíkszékben ekkor már külön jegyző volt.⁴

Felcsíkszék feljegyzett nótáriusai: Incze Balázs (1611), Pesti Márton (1638), Szentmiklósi Gurzó István, Rákosi Czirjék László (1703), Szenttamási Boros Ferenc (1738), Lázár Antal (1742), Csíktaplocai Lázár Imre (1756), Szentdomokosi Boros Elek (1771), Bíró Imre (1790), Balázs Tamás (1794), stb. Gyergyóban 1764-ben Csíkszentdomokosi Sándor László, a jegyző.⁵

De az 1600-as évek elején összeírt csíkiak között a falvakban szintén találunk nótáriusokat. 1614-ben Tusnádon, Csomortánban jobbágy a jegyző, 1616-ban Tekerőpatakon szintén jobbágy, de 1643-ban Jakabfalván deák stb.⁶

A nótárius adott időben „a falu sok szép kérésére” a deák, máskor a tiszteletes, esetleg az esperes. Megszabták, hogy például a falu nótáriusának minden gazda „tartozik egy-egy mezei boglya szénát adni”.⁷

Más helyeken 8 vagy 7 forintot, építkezéshez fát juttattak, kaszálhatott megszabott területeket.⁸

A későbbiekben már megszabták a jegyző bérét.

Ha kezdetben a hivatalos ügyeket, rendeleteket, hadba vonulást jobbadán szóban közölték, a XVI. századtól kezdődően szükségessé vált az írásbeli közlés is. Elősegítette meghonosodását, hogy a Székelyföldön az iskolázás fokozatosan elterjedt, a határőrség megalakulásától felgyorsult, s a XIX. század végére már általánossá és kötelezővé vált, de ekkor még a gyermekek döntő része hóhullástól -olvadásig látogatta az órákat.

A XIX. század elején Felcsík nótáriusai voltak: Madéfalvi ifj. Zöld János (1810), Székely Zsigmond (1814), Szentimrei Henter János (1832), Taplocai Lázár Antal (1830), Illyefalvi Biális Ferenc (1848).⁹

Fokozatosan kialakult egy olyan réteg, amely kezdetben néhány faluban, majd a legtöbben ellátta az írásbeli feladatokat. Rögzítette a legfontosabb eseményeket, jegyzőkönyvbe foglalta a falugyűléseken, faluszéken történeteket, megfogalmazta a falutörvényeket. Mindezek ahhoz is hozzájárultak, hogy több eseményt megismerhettünk a falu mindennapi életéből.

A nótáriusok nem csupán az írásos teendőket végezték: vezették a jegyzőkönyveket, rögzítették a választások lefolyását, a bíraskodást, a kihallgatásokat, büntetéseket, hanem a falu teljes irányításában is részt vettek. Szerepük volt a peres ügyek kivitelezésében, a határviták tisztázásában.

A határőrség megalakulása után a katonai vezetők szorgalmazták, hogy minden faluban válasszanak nótáriust, sőt követelik, hogy a katonarendűek közül levőket fogadják el.

A XIX. században tovább bővültek a feladatok. 1808-ban és 1818-ban körülhatárolták a jegyzők kötelességét. Ellenőrzik az adót, a katonaságnak biztosítják az élelmet, vezetik a falu számadását, feljegyzik a bevételeket és kiadásokat, elvégzik az iratok kibocsátását és kezelését, a felettes szervekkel állandó kapcsolatot tartanak. Gyakran lehetett tapasztalni, hogy a falu panaszait megfogalmazták, és eljuttatták a szék vezetőihez.¹⁰

Egyes helyeken a nótárius feladatai közé tartozott az utak, hidak javítása, útlevelek kiadása.

Néhány községi jegyzőnek a XIX. századból is ismerjük nevét:

1801. november 14-én Dánfalva jegyzője lőfőszékely Abos Ferenc. Jenőfalván

1802-ben Szekeres Antal, 1803-ban Kosza János.¹¹

1810-ben Szenttamáson nótárius Ádám Lőrinc. 1817. április 20-án Karcfalván Gidró Mihály, 1828-ban Dánfalván Balázs Antal.¹²

1838. július 8-án Jenőfalván nótárius Szentés József volt.¹³

1841-ben Madarason Kozma János, Dánfalván Szabó Mihály, Karcfalván Bartalis Ferenc, Jenőfalván Szekeres Mihály (a nótárius helyettese), Szenttamáson Bíró András, Szentdomokoson Miklós Péter.¹⁴

További dánfalvi jegyzők: 1842–1843-ban Abos Antal, 1844. január 3-án Balázs Antal, 1849. szeptember 21-én Bíró Imre.¹⁵

A szabadságharc eltírása után egész Erdély területén újjászervezték a közigazgatást. A felelős feladatokról lehetőleg mindenki menekült. 1849. szeptember 24-én kiadott rendelet szerint a falvakban írástudó jegyzőket választottak, aki szükség szerint több falu írásos ügyeit is rendezte. Mivel a hivatalokban követelték a német nyelv ismeretét, többnyire idegenből érkezett személy töltötte be ezt az állást.¹⁶

A XX. század dánfalvi jegyzői: 1900-ban Dánfalván körjegyzőség működött, hozzá tartozott Madaras is, jegyző volt Mihály Ferenc. Aljegyző Sárosi Dénes.¹⁷

Antal Dénes (1906–1917), részt vett abban a küldöttségben, amely Csík megyét képviselte II. Rákóczi Ferenc és társai kassai temetésén,¹⁸

Szabó Ignác (1930–1936), Bădean Emil (1937–1940), Benkő László (1940–1945), Nagy József (1946–1948), Deák Ferenc (1948–1949), Szekeres Levente (1949–1950), Fazakas Imre (1950–1954), ... Ravasz István (1964–1968), Mihály Gergely (1968–1986), Böjthe László (1986–2000), Süket Katalin (2000–2002), Both Kinga-Zsuzsanna (2002–2007), Bogács Angyalka-Klára (2007–2008), Both Kinga-Zsuzsanna (2008–).¹⁹

Az I. világháború kezdetén Madarason Sófalvi József, Karcfalván Potovszky Ferenc, Jenőfalván Balás János, Szenttamáson Tóth László, Szentdomokoson Györgypál Árpád a jegyző.²⁰

Meg kell még jegyeznünk, hogy Potovszky Ferenc 1932-ben nyugalomba vonult. Búcsúztatásakor hat község vezetői elismeréssel nyilatkoztak róla, s nevéhez kötötték Karcfalván azt, hogy 24 évig tagja volt az egyháztanácsnak és iskolaszéknek, a polgári iskola működésekor gondnoka, az olvasókör választmányának elnöke volt. Intézte a nagyobb utcák villanykörtékkel való felszerelését, az Olt folyón átvezető három híd építését.²¹

1941-ben Karcfalvára Keresztes Andort, Jenőfalvára Székely Ferencet nevezték ki.

1. SZOT II. 161:CCCXXXVI. sz.
2. Sándor Imre 1910. 25. és 31.
3. EMSZT V. 965–966.; uo. IX. 690–692.
4. Connert János dr. 1906. 61.
5. Benkő Károly II. 1853. 55.
6. SZOTÚS IV. 508, 526, 565–566, 635, 651.
7. EMSZT IX. 691.
8. Imre István 1973. 83.
9. Benkő Károly II. 1853. 55.
10. Imreh István 1973. 84–85.
11. CSÁLvt F. 28. II. csomag 136. sz.
12. CSÁLvt F. 28. X. csomag 709.
13. Imreh István 1983. 497.
14. Imreh István 1983. 499.
15. CSÁLvt F. 28. XV. csomag 1059. és 1066.
16. Ürmössy Lajos 1894. 12.
17. Vitos Mózes II. 2003. 530.
18. Endes Miklós dr. 1994 (1938). 415.
19. Az adatokat Szabó Imre és Both Kinga-Zsuzsanna közölte.
20. Endes Miklós dr. 1994 (1938). 424.
21. Csiki Néplap II. évf. 12. sz. 1932. április 27.

POLGÁR

A falu elöljárói közt fontos szerepe volt a polgárnak. Nevezték községi esküdt-, esküdt hütös-, falusi esküdt-, hütös polgár-, kisbíró-, dobos polgárnak és csak polgárnak.

Feladatuk részt venni a falu vezetésében, segíteni a bíró munkáját a feladatok végrehajtásában, az értesítéseket eljuttatni a címzettekhez, a gyűléseket összehívni, rendkívüli esetekben a tennivalókat gyorsan közölni stb.

Egyes helyeken kijelölték, másutt választották, többnyire egy esztendőre, mint a falvak más vezetőit. Mivel a lakosok gyakran menekültek a vezetői feladatoktól, előfordult, hogy házsorok szerint sorba következőket jelölték ki a feladat elvégzésére. A legtöbb helyen a falu vezetői közé egy, de egyes esetekben több polgárt is választottak.

A polgár szerepe falvanként, körzetekként eltérő lehetett: betölthet kisbírói szerepet, más helyen nagyjából beolvad a bíró és a hütösök teendőibe, az igazságtevésbe is. Lehetett szerepe a katonai elszállásolásban, élelmezésük biztosításában.

Az 1500-as évek közepétől községi iratokban gyakran előfordul a polgár elnevezés. Dánfalván 1614-ben Máté Péter a polgár, aki a többi elöljárókkal esküdt arra, hogy hitelesek azok a nevek, akiket Bethlen Gábor, Erdély fejedelme megbízottjaival összeíratott Dánfalván is. Ekkor Szentdomokoson Koz Pál volt a polgár, Szenttamáson Korlát Balázs, Madarason Antal János.¹

1681–1683 között Szenttamáson Boros Tamás, Guzorán István volt polgár, 1684-ben Szentdomokoson Csiszár Mihály, 1685-ben Jenőfalván Karda János, Szenttamáson László András, Szentdomokoson Szócs András, 1686-ban Karcfalván Ferencz István, Szentdomokoson Bernád János.²

Csikban később is feljegyezték a polgár nevét. Amikor II. Rákóczi Ferenc íratta össze a katonákat 1704-ben, akkor Dánfalván a polgár Both Ferenc, Madarason Bálint János, Karcfalván Tankó János töltötte be ezt a tisztséget.³

1763-ban Dánfalván Fülöp István és Gál András a polgár.⁴

1842-ben Dánfalván Pál Andrást, 1844-ben Gáll Józsefet, 1849-ben Bíró Istvánt választották polgárnak.⁵

Polgárt, kisbíró, a későbbiekben is rendszeresen választottak vagy kineveztek minden községben.

1. SZOTÚS IV. 530–535.

2. SZOTÚS VIII. 233–234, 241–244, 305, 308.

3. Garda Dezső 1999. 123–124.

4. Imreh István Látom, az életem.. 1994. 243.

5. CSÁLvt F. 28. XV. csomag 1059. sz.; uo. XVI. csomag 1105. sz.; uo.

XVII. csomag 1194. sz.

EGYÉB FELELŐSÖK

Vagy a felelősség, vagy az előjárók még számos más területen megbízottakat, felelősöket jelölnek ki, vagy választanak, esetleg fogadnak.

Rendszeresen megalakultak, többnyire szegek vagy tízesek szerint az esztenatársaságok, amelyeknek élére bírót és vezetőket választottak, de ismeretes a határbíró, erdőbíró, malombíró, illetve határpásztor, erdőpásztor, éjjeliőr és mások.

1781. január 27-én Jenőfalván a határpásztor Gegő András, 1783. október 2-án Szabó Ferenc a felszegi esztenabíró. (Imreh István 1973. 150. és 182.)

Esztenatársaságok korábban, később is folyamatosan alakultak, napjainkban is működnek.

TÖRVÉNYES IRATOK, PERES ÜGYEK FELCSÍKON

Hogy közösséggé formálódhassék bizonyos embercsoport, szükséges, hogy javaslatokra, kiemelkedő személyek tanácsára, olyan szabályokat állapítsanak meg, amelyek mindenki javát szolgálják, s amelyeknek betartását egymástól mindannyian megkövetelik. A közösen megállapított szabályok idővel hagyománnyá váltak, nemzedékeken át biztonságot jelentettek. A közösségnek volt olyan ereje, hogy az esetleges kihágóktól a rendet, ha kell, büntetéssel is megkövetelje.

A hagyományos szabályokhoz igazított élet megerősödését, további tartósságát biztosították azok az írásba foglalt törvények, amelyek a műveltség terjedése folytán meghonosodtak. Ezek kiegészítették a korábbi szokásokat, vagy közösségek a törvényes előírások szerint módosították korábbi hagyományait.

Ebbe a folyamatba a Székelyföld lakossága már korán bekapcsolódott, sőt 1279-ből már a telegdi székelyek törvényéről és szabályrendeletéről szerezhetünk tudomást, 1451-ben a székelyek törvényéről és „régől megtartott szokásai“-ról írnak, 1466-ban Mátyás király megbízásából a székelyek „régii törvényeit és jogait“ írták össze.¹

Amikor a falutörvényeket megfogalmazták, a szerzők gyakran hivatkoztak arra, hogy már korábban is léteztek hasonló szabályok, amelyeket a falu teljes lakossága hagyott jóvá. Arra is bizonyoságok a törvények és peres ügyek, hogy már az 1500-as években Felcsíkon is terjedt az írásbeliség, a műveltség, olyan személyek találhatók, akik iskolákat vezetnek, akiket fejedelmek bíznak meg egy-egy törvényes ügy kivizsgálásával, az eredményről pedig jelentést kérnek. Mások maguk fogalmazták meg azokat az iratokat, amelyek e törvényességet erősítették.

Birtokok örökléséről, végleges eltulajdonításáról, jobbágyá szegődésről, több éven áthúzódó peres ügyekről szólnak ezek az iratok, amelyek rávilágítanak bizonyos korszakok belső életére. A többség elvégezte az évszakokhoz kapcsolódó munkálatokat: szántottak, vetettek, arattak, csépeltek, állatokat tartottak. Vidám összejöveteleken énekeltek, táncoltak, díszítették környezetüket, szépen öltözödköttek, ünnepeltek.

Ezeket a megszokott, mindennapi eseményeket nem rögzítették írásban. Többnyire azokról az eseményekről írtak, amelyek eltértek a megszokott, kialakított életmódtól, áthágták a közösen kialakított szabályokat.

A FALU SZÉKE – ÁLLANDÓ TÁBLA

Minden faluban hagyomány szerint megalakították a falu székét. Tagjai a közösség által megválasztott bíró és az esküdtek. Faladatuk a közös határozatok betartása és betartatása. Ítéletet mondtak olyan ügyekben, amelyek a faluban kialakult szokásokat sértették, vagy a szomszédok, falusfelek között vitát keltettek.

A falu széke kezdeti időszakban olyan ügyekben ítélkezett, amelyeknek büntetése nem haladta meg az egy forintot. Később általánossá vált, hogy a falu széke a három forintnál kisebb értékű ügyekben dönthet. Ezeken túl 1785-ben Csikban királyi rendelkezésre hivatkozva közölték, hogy „a falu széke azon ügyekben intézkedhet, amely nem haladja meg a tizenkét forintot.”¹

Néha nem lehetett pontosan különválasztani, hogy mi tartozott a falugyülésre és mi a faluszékre. Találhattak olyan ügyet, amelyben mindkettő dönthetett. A falugyülésen hozott döntést azonban elő kellett készíteni, a határozatot rövid idő alatt kellett meghozni, míg a falu székén több időt fordítottak egy-egy ügy pontos kivizsgálására, érvek, ellenérvek egyeztetésére, a törvényesség mérlegelésére is

Mivel a törvénykezésen rendszerint valamelyik felet a falu széke elmarasztalta, gyakran előfordult az ítélethozók szidalmazása. Bizonyos követelményt állítottak fel a tárgyalásokra: a megidézett tisztelettudó legyen a bírák iránt; ittasan senki ne jelenjék meg, ügyét nem tárgyalják a részeg embernek; nem szidalmazhatják sem a bírót, sem a hűtösöket, egyáltalán nem zavarhatják a tárgyalás menetét, nem hangoskodhatnak a kihallgatottak. Erre azért is szükség volt, mert előfordult, hogy a bírót súlyos szavakkal szidalmazták, káromolták, „meg is verték, vérbe keverték”.²

A falu széke feljegyzéseiből kiolvasható a pertartás folyamata. Bizonyos szertartásos követelmény az eljárás komolyságát, a hozzákapcsolódó felelősséget is hangsúlyozza. Korábbi feljelentés nyomán hívták össze a falu székét, amely a perrendtartásba kezdett. A felperes ismertette panaszát, előterjesztette kérelmét. Az alperes erről véleményt mondhatott. Ilyenkor az is kiderült, hogy az ösöktől fennmaradt szokás szerint ítélkezhetnek a szék tagjai. Az alperes időhaladékot is kérhetett, hogy a vádnak megfelelően, esetleg ellenbizonyítékokat tudjon bemutatni a bíráknak. A szék tagjai kezdetben próbálkoznak a felek között békés megoldást találni. Amennyiben erre nem kerülhet sor, és a döntéshozatalhoz szükség van rá, a falu széke újabb tanúkat hallgathat ki. Előfordult, hogy 10–20, sőt több bizonyágot szolgáló személyt felkértek vallomásra. Ha nem találtak kellő bizonyítékot az igazságos döntésre, eskütételre kötelezték akár a vádlót, akár a vádlottat vagy a tanúkat.

A falu széke elé számos vád tárgyalása került. Foglalkoztak örökösödési ügyekkel, földek elszántásával, állatok tilosban találásával, gazda és pásztor viszonyával, gazda és szolga közötti viszályal, rágalmazással, testi bántalmazásokkal, jogok sértésével és a mindennapi életben adódó számtalan lehetséges ellentmondásokkal.

A falu széke Jenőfalván 1781. június 22-én családi ügyet tárgyalt: „csikjenőfalvi Kálmán Mihálynak és Józsefnek controversioja [vitája] következett ugyan jenőfalvi Borbály Józsefnével, Kálmány Annával, testvérhúgokkal a kiházásítása, perafernuma kifizetése iránt. Kévánnya Borbály Józsefné, hogy szoknyát, főrevalót és csizmát néki nem attak“. Az ítélet szerint a testvérek a fenti követelést kötelesek kifizetni.

Másik ügyben viszont a felek megbékéltek. Jenőfalván 1839. november 25-én a falu széke tárgyalta Bíró István és Tatár István vitáját. Bíró István sógorával Tatár István lakóházához ment, „és ott káronkodni kezdett csúfosan“, sőt megfenyegette: „ahol megkaplak, egyenként mind megölögetlek“ – mondta. Végül Bíró János „békességre kérte Tatár Istvánt“, s „kézbeadás mellett megbékéltek“.³

A falu széke által hozott ítéletek kimondása után, amennyiben valamely félnek fizetnie kellett, azt rendszerint a bírák és esküdtek, valamint a felek jelenlétében többnyire itatra elköltötték. Azt beszéltek, hogy a bírák azért büntetnek, hogy utána ihassanak. De egy-egy falugyűlést követően is közösen mulattak, ilyenkor jobban elmélyült a barátság. Jenőfalván 1822. március 14-én azt írták: Terkő havasát 220 Rénes forintért árendába adták. Mivel az egész falu egybe volt gyűlve, „a fent írt summából elköltött áldomásra – egyes akarattól – öt Rforintokat... egy ilyen gyűlés lévén, ahol egész falubeli lakosok megjelentenek, sok zenebona, felforgatás közben, az áldomás megívása közben. Egymástól hazamenvén minden harag nélkül, aki ha vétett vala elsőbbben egymásnak, azok is elmenetele idején, egyik a másikat megkövetvén... Ezt kívánánk írásba tenni jövődöbéli emlékezetnek“.⁴

Dánfalván hosszan tartó peres ügy kezdődött, mivel a falu vezetői önkényesen intézkedtek, és a Herkén felhúzott kert lebontására 3 forint büntetés terhe mellett kötelezték a lakosságot. Egyik formája volt a falu széke működésének, hogy a tanúk sokaságát a színhelyen, a mezőn hallgatták ki. A fellebbezés eredményeként a per a szépvízi derékszéken folytatódott.

Érdekes eljárás, bizonyos intézkedési forma, ahogyan Dánfalván megkezdte a lakosság a bírói parancs teljesítését: a bíró Balog Antal felszólítására „megüté a kertet“, és akkor a „jelen lévő személyek elhányták“.⁵

Az ítélettel elégedetleneknek biztosították a fellebbezési jogot. Egyik formája az volt, hogy idegen vagy szomszéd falvak bíráit kérték fel döntéshozatalra. Ők voltak a FOGOTT BÍRÁK. Róluk külön fejezetben tárgyaltunk.

Az ítélettel elégedetlenek fellebbezhetek az alszékhez, amelyből Csíkban a XVII. században 4 működött. Működése a főtiszt irányításával történt 12 bíró részvételével. Gyűléseiket három havonta tartották, amelyen nemcsak a tisztek, hanem a lakosok is megjelentek. Az alszéken vagy viceszéken 1763-ban azokat az ügyeket tárgyalták, amelyek nem haladták meg a 100 forint értéket. Amennyiben nemes került törvény elé, ezen a széken kezdődött tárgyalása. A megnevezett falut e tárgyalásokon a bíró harmadmagával képviselte. A peres ügyek tárgyát többnyire a föld művelésében tapasztalt ellentétek, legelőkön történtek, állatok elhajtása vagy eltűnése, különféle más panaszok képezték.⁶

Az alszék ítéletével elégedetlenek a derékszékhez fellebbezhetek. A derékszék üléseit hetente kétszer tartották. A tárgyalásokat a főkirálybíró vezette, az ügyek előterjesztője a szék főjegyzője. Az igazság megállapításában 12 esküdt közreműködött. A törvénykezés alapját Werbőczy István Hármaskönyve, az 1653-ban összeállított *Approbatae Constitutiones*, az 1669-ben közreadott *Compilatae Constitutiones*, valamint a széki határozatok képezték.⁷

Feljegyezték, hogy 1635-ben szenttamási Domokos Istvánné Lázár Judit derékszékhez fordult panasza orvoslásáért.

Fellebbezéstől függetlenül derékszék tárgyalta a 12 forintot meghaladó bűnügyi eljárásokat. Más helyen a 100 forintot meghaladó összegeket csak a derékszék tárgyalhatta.

A székekben még működtek a cirkáló székek is, amelyek három évenként végigjárták a szék minden helységét, és a falvak előljárói által előterjesztett ügyeket tárgyalták. 1779-ben a Felcsikon működő mozgó bíróság irányításával szenttamási Boros Eleket bízták meg, ezt a feladatot 1831. február 1-jén Székely Zsigmond látta el.⁸

További fellebbezési lehetőség az anyaszékhez történhetett, máskor az ispánhoz, később a fejedelemhez, majd a királyhoz. Ilyenkor akár a király is, de a fejedelmek vagy székbírák rendszerint a fellebbező környékén élő személyeket jelöltek ki az ügy tisztázására. A kivizsgálók között gyakran voltak „assessorok“ [ülnökök], akik tanúkat hallgattak ki, azok alapján véleményüket írásban rögzítették, majd elküldték megbízóiknak. E vizsgálatokra kijelölt személyekről lehetett megállapítani, hogy Felcsikon, Dánfalván is, számos írástudó ember élt, akikre gyakran bíztak ilyen jellegű feladatokat.

Az 1700-as évek második felében újabb formáját alakították ki az igazságszolgáltatásnak. Indoklása úgy hangzott: azért van szükség rá, mert a hagyományos székely törvénykezés egyre nehezebben töltötte be feladatát, hiába sürgették már az 1500-as évektől a peres ügyek gyorsabb intézését, gyakran egy-egy ítélet kimondása évtizedekbe telt.

A Nemes-féle bizottság 1763 januárjában új rendeletet dolgozott ki, amelyet a bécsi udvar elé terjesztett. Mária Terézia rendelkezett is végrehajtásáról. Az új törvénykezési rendelet az állandó táblát jelentette, amely folyamatosan működött a székely városokban, a csiki Csíksomlyón. Munkáját a széki tisztviselők és 12 ülnök segítette. Elnöke a főkirálybíró volt, a tábla működését 27 személy biztosította, évi fizetésük 3300 forintot tett ki, a főkirálybírónak ebből az összegből 1000 forint jutott.

A rendelkezéshez hozzátartozott, hogy megszüntették a derékszéket, illetve a fiúszékeket, de a falu széke a maga szűkített keretével tovább működött. Így a fellebbezéseket a felcsíkiak is a Somlyón működő állandó táblához irányíthatták.¹⁰

Az állandó tábla 1791-ben megszűnt, de a tiszti gyűlések fennmaradtak: a bírászkodás az alszéken, derékszéken megnyugtatólag működött. Csikban magas jogi műveltséggel rendelkező réteg alakult ki.

1. Imreh István 1973. 58–59.
2. Imreh István 1983. 76.
3. Imreh István 1973. 230, 276.
4. Imreh István 1973. 100.
5. CSÁLVt F. 28. XV. csomag 1047. sz.
6. Benkő Károly I. 1853. 56–57.; Vofkori Mária 1999. 593.
7. Vofkori Mária 1999. 594.
8. Endes Miklós dr. 1994(1938). 108, 224, 247.
9. Sándor Imre 1910. 21.
10. Vofkori Mária 1999. 595–597.

PEREK

Bizonyos ügyek intézésekor írástudó embereket jelöltek, akik legtöbbször tanúkat hallgattak ki, de a perelő felekkel is tárgyaltak, majd a vizsgálat eredményéről beszámoltak. Legtöbbször akkor került erre sor, amikor a felperesek vagy a vádlottak nem voltak megelégedve a faluszéke vagy más szerv ítéletével, ezért az előírásoknak megfelelően a következő fokozatú igazságtévő szervhez folyamodtak panaszukkal. Ilyenkor többnyire a környékben élő peres ügyekben járatos személyeket bíztak meg a vizsgálattal. Felcsík esetében a kivizsgálók a szomszédos falvakból kerültek ki, de megbízást kaphattak más szék lakói is. Számos esetben a felcsíki falvak képviselői közül bíztak meg vizsgálatok végzésével, vagy korábbi határozatok végrehajtásával. A megbízók között császárok, fejedelmek, széki vagy alszéki királybírók voltak.

Mivel a csíkiak közül mintegy 2000-en a Báthori István elleni harcok során 1575. július 9-én a kerelőszentpáli csatában Bekes Gáspár mellett álltak, azért az időközben lengyel királlyá választott Báthori a jutalmazást és büntetést Báthori Kristóf vajdára bízta.²

Csíkban a büntetettek közé Antal Pál, a jutalmazottakhoz pedig szenttamási Lázár Farkas tartozott.³

1577. szeptember 13-án keltezték azt az iratot, amelyben azt bizonyítják, hogy a halálraítélt Bodó Ferenc Szenttamáson jobbágyul köti magát Lázár Farkas „uramnak“. A szerződés úgy kezdődik, hogy „én, Bodó Ferenc íratam ezt a levelet Szenttamási Lőrincz deák előtt és Bíró Pál előtt, és kötöttem magamot Lázár Farkas uramnak“. De hiába ígérte, hogy a halál helyett hűen szolgálja urát, mert csak megszökött. Ekkor fogalmazták, hogy bárhol elfoghatják, felakaszthatják.⁴

Báthori Kristóf Erdély vajdája 1578. május 13-a előtt azzal bízta meg dánfalvi Domokos Pétert, karcfalvi Ilyés Jánost, szentmihályi Sándor Istvánt, vacsárcsi Bíró Antalt, hogy szenttamási Lázár Farkasnak Antal Pál jobbágytelkeit Amadéfalván, Rákoson, Jenőfalván és Szentdomokoson hivatalosan is adják át. Lázár Farkas azzal érdemelte ki az adományozást, hogy 1575. július 9-én a szentpáli csatában Báthori István oldalán harcolt a lázadó székelyek ellen, a birtokától megfosztott Antal Pál pedig ellenfelét, Bekes Gáspárt támogatta.⁵

A következő években is Lázár Farkas sorozatban indított pereket a szenttamási és környéki lakosok ellen hol földek megszerzéséért vagy zálogba adásáért, hol jobbágy-szerződések bizonyításáért, hol állatok elhajtásáért, mindenképpen különböző úton vagyona gyarapításáért. Ilyen ügyekben Báthori Kristófon kívül Báthori Zsigmondhoz is fordult támogatásért, aki szintén a felcsíki falvakból kijelölt személyekre bízta a tanúk kihallgatását.⁶

1630. augusztus 29-én I. Rákóczi György erdélyi fejedelem megbízásából dánfalvi Petri István együtt szenttamási Gurzó Jánossal, madarasi Ladó Jánossal tanúvallatást tartott a szenttamáson élő Damokos Istvánné Lázár Judit érdekében.

Még ugyanezen évben, 1630. december 28-án I. Rákóczi György továbbra is Damokos István és neje, Lázár Judit ügyében intézkedett, és védelmükre dánfalvi Péter Istvánt és Jánost, Lukács Pétert, valamint madarasi Borbély Istvánt stb. ügyvédül jelölte.⁷

Mivel Lázár Judit ismételtlen segítségért fordult a fejedelemhez, I. Rákóczi György a következő évben is, 1631. november 30-án megbízottakat jelölt ki további vizsgálato-

kért. Ekkor Dánfalváról Lukács Péter, Szentdomokosról Sándor János, Madarasról továbbra is Ladó János hallgatott ki tanúkat.

A következő évben, 1632. január 20-án Marosvásárhelyen készült iratban I. Rákóczi György azt bizonyítja, hogy most már alsócsernátoni Damokos István és neje, Lázár Judit peres ügyében dánfalvi Péter János és Lukács Péter, szentdomokosi Sándor János, Kristál Pál, Barabás György „ügyvédül vallattak“.

1633. január 25-én jenőfalvi Pál György és György András közbírák bizonyítanak peres ügyben.

Tovább folytatódott a fenti ügy, ekkor a fejedelem megbízásából dánfalvi Péter János és István 1637. február 20-án újabb tanúkat hallgattak ki, az eredményt jelentették a fejedelemnek. Ez alkalommal azt is megjelölték, hogy a per Köményes-havas tulajdonjogáért folyt. A továbbiakban I. Rákóczi György a fenti ügyben ismét dánfalvi Lukács Pétert, szentdomokosi Sándor Jánost, Barabás Györgyöt, Literáti Jánost, szenttamási Sajgó Ferencet az ügy védelmével bízta meg. A fejedelem 1638. április 28-i irat szerint kevés változtatással továbbra is a fenti személyekre bízta az ügy védelmét.

1647. augusztus 2-án szentdomokosi Barabás György és Sándor János közbírák-ként működtek.⁸

A szenttamáson élő Damokos család peres iratai között tatár fogsággal kapcsolatos okmányok is találhatók. 1662. december 20-án Jangiszálában Damokos Tamás bizonyította, hogy Debreczeni Biczó András annak fejében, hogy Fekete István kezessége mellett a tatár rabságból kibocsátották, kötelezettséget vállalt, hogy mind a maga, mind Fekete István váltságdíjával tér vissza. A következő évben Damokos Tamás kiszabadításáért írtak levelet, majd 1666. február 9-én váradi Udvarhelyi György és kilyéni Székely Bálint bizonyították, hogy dési Makai Mihály 500 aranyat és 300 tallért adott kölcsön Kálnoki Mihály kezéhez, amiért Damokos Tamás zálogba adta mezőmadarasi birtokát.

A Szenttamáson élő Lázár és Damokos család bizonyára gyakran elégedetlen volt a bíróság döntésével, mert mintegy száz éven át mindegyre a fejedelmek segítségét kérték követelésük segítésére. 1676. december 16-án Damokos Tamás fordult Erdély fejedeleméhez, Apafi Mihályhoz segítségért. Apafi Mihály dánfalvi Bodor Pétert, szentdomokosi Sándor Jánost, szenttamási Erős Pált bízta meg az ügy érdekében tanúvallatást tartani.

A Szenttamáson élő alsócsernátoni Damokos István feleségül vette Lázár Farkas leányát, Juditot, később fia, Damokos Tamás felesége Geréb Kata. E család utódai szintén Szenttamáson éltek. A damokos család leányát Erzsébetet Abaffi János vette feleségül, akik gyermekei László, Tamás és Sándor. Elődjeikhez méltóan ők is állandóan pereltek hol kívülállókkal, hol egymás között.

A dánfalviak közül Lukács Péter ellen folytattak peres ügyeket. Az egyikre 1705. augusztus 10-én került sor, amikor karcfalvi Borsos Miklós, Gidró Tamás, György Lőrinc... bizonyították, hogy dánfalvi idős Lukács Péter és gyergyóalfalvi Mihály Deákné a karcfalvi határba lévő zálogos földek ügyében megegyeztek.

1714. július 15-én Karcfalván írták azt a levelet, amelyben Csibi Márton nagyboldogasszonyi iskolamester és dánfalvi Jakab Ferenc bizonyította, hogy szépvízi Czikó György és dánfalvi Lukács Péter között peres ügyben egyezség született.

Dánfalvi Kovács György felcsíki assessor [hütös] 1718. június 7-én együtt delnei Csató Istvánnal bizonyította, hogy özvegy Abaffi Jánosné Damokos Erzsébet minden vagyonát két fiára: Abaffi Sándorra és Lászlóra ruházta. Aztán 1719. március 5-én dánfalvi

Abos István és szenttamási Ádám Mihály hivatalosan is bizonyították, hogy özvegy Abaffi Jánosné az 1718-i egyezséget előttük megerősítette.

Kolozsváron 1722. november 1-jén VI. Károly német-római császár elrendelte, hogy szenttamási Abaffi Sándor ügyében oltfalvi Bodor Máté, szentdomokosi Sándor János, szenttamási Szopos Balázs, Ádám Mihály stb. tartsanak tanúvallatást.

Szintén VI. Károly császár rendelte el 1725. december 12-én, hogy Abaffi Sándor ügyében dánfalvi Ferenczi Ferenc, szentdomokosi Sándor János, Sándor Péter, szenttamási Sándor Pál tartsanak vizsgálatot.

Előfordult, hogy szenttamási Abaffi Sándor hatalmaskodása ügyében kellett 1726. május 20-án dánfalvi Kovács Györgynek és szenttamási ifjú Biró Mihálynak tanúvallatást tartania, mivel erőszakkal rátört testvére, Abaffi László házára.

Ezekben az években a két testvér között gyakran folyt peres vizsály. 1732. január 19-én például azért, mert Abaffi László nem volt hajlandó a Sándor öccsétől erőszakosan elhajtott kancákat visszaadni. Ugyanezen év március 3-án felcsíki alkirálybíró, Sándor István rendelte el, hogy dánfalvi Kovács György, szenttamási Péter Györggyel az Abaffi testvérek ügyében tanúkat hallgassanak ki. A peres ügyek közöttük folytatódtak 1733. május 9-én is, ekkor dánfalvi Bodor Mátyás és társa hallgatnak ki szemtanúkat. Máskor, például 1733. június 9-én Dánfalván vizsgálják a testvérek vizsálykodását. Előfordult, hogy Abaffi László bizonyos birtokrészeket tulajdonított el Sándortól. 1735. február 4-én Kovács György és Ambrus István Dánfalván tartottak kihallgatást Abaffi Sándor ügyében. 1736. március 13-án Abaffi Sándor azért perelt, mert néhai bátyja, László tőle erőszakosan 23 kancát hajtatott el. Ez év november 22-én dánfalvi Kovács Györgynek kell vizsgálnia azt, hogy Abaffi Sándor miért idézte perbe özvegy Abaffi Lászlóné Boross Annát.

Ezt követően 1740. április 26-án Abaffi Sándor Felcsíkszék alkirálybírája megbízáásából dánfalvi Kovács György, Kurkó Dávid, Lukács Tamás, Ambrus Mátyás bizonyították, hogy dánfalvi Lukács Pétert felszólították adóssága megfizetésére.

1740-ben Abaffi Sándor Felcsík alkirálybírája, de a perek a két család között tovább folytak. Ha 1734. július 1-je előtt Abaffi Sándor a maga és gyermekei nevében pert indított Szenttamás lakossága ellen, mivel a faluban templomot szándékoztak építeni, de ez az ő jogaiba ütközött, a későbbiekben az Abaffi-kápolna ügyében került sor pereskedésre.

A szenttamási Abaffi Sándor és neje, Boross Kata ügyében 1741. december 17-én Mária Terézia császármőnek is intézkednie kellett. A királynő elrendelte, hogy dánfalvi Kovács György és mások tartsanak tanúvallatást.

Dánfalván 1747. január 27-én készítették azt az iratot, amelyben rögzítették, hogy bizonyos adósságai ki nem fizetése miatt Sándor Gergely nagyboldogasszonyi plébános és dánfalvi Abos István összeírták dánfalvi Lukács Péter ingóságait.

1747. augusztus 3-án Búzás Balázs arról nyilatkozott, hogy nem felel meg a valóságnak az az állítása, hogy ő az Abaffi családot a kápolnájukból kitiltotta volna, és hogy láncsal fenyegette. Ez évben több alkalommal került vizsgálatra sor a kápolna ügyében. Barabás Márton csíki főesperes arra intette Kristóf György szenttamási plébánost, hogy az Abaffiak kápolnája ügyében pártatlan álláspontot foglalnak el. Október 23-án Böre István csíkmadarasi és Bodó Ferenc szentmihályi plébános tartanak tanúvallatást az Abaffi-kápolna ügyében. Hasonló vallatást 1769. május 27-én a szenttamási plébános, Rokaj Antal is tartott, majd ez év szeptember 1-jén tanúk bizonyították, hogy az Abaffi Sándor családi kápolnáját az építendő új templom számára átengedték.

Tíz év múlva, 1751. február 4-én Mária Teréziának szintén Abaffi Sándor és felesége, Boross Kata ügyében kellett kineveznie tanúk meghallgatásáért dánfalvi Boros Józsefet és Kovács Józsefet, karcfalvi Lukács Mátét, szenttamási Ferenczi Pétert, Böjte Tamást, Ágoston Józsefet, szentdomokosi Szász Mátét.

Mária Terézia 1762. február 26-án levelet küldött a szenttamási Abaffiak ügyében. Nagyszébenben jegyzik azt az ítéletlevelet, amelyben a királynő döntött Abaffi Sándorné Boross Kata szenttamási, szentkirályi, szépvízi, szentmiklósi, jenőfalvi és szentdomokosi örökségét illetően. Mindezek után 1771. június 2-án dánfalvi Kovács János és karcfalvi Lukács Mátyás bizonyították, hogy Szenttamáson Abaffi Mihály és Elek az Abaffi-kápolnáért bizonyos összeget ajánlottak fel az egyházmegyének.

Az Abaffiak a határőrség felállításakor is segítségért fordultak a kirendelt bizottsághoz. A család egyik tagja, szintén Abaffi Sándor 1764-ben azért emelt panaszt, hogy „az új székely katonák“ garázdálkodnak birtokán. Az ügynevezett limitrophusok Szenttamáson s a többi felcsíki faluban is gyakran rátámadtak a gazdagokra és azokra, akik nem akartak beállni a határőrök közé.

1801. november 14-i keltezésű az a perirat, amelyben dánfalvi lófő Kajtár Antalné Bara Anniska ellen indított per ügyében számos dánfalvi lófőt és más személyt hallgattak ki. A tanúk azt bizonyították, hogy a feleség rendszeresen ivott, többször találták az úton és más helyeken részegen, hogy nem főzött, a gazdaság romlását idézte elő. Korábban, 13-án 12 dánfalvi személyt Felcsík törvényes székének megbízásából kihallgattak, akik végig azt bizonyították, hogy szorgalmas, munkáját pontosan végző, a gazdaság gyarapodását előmozdító asszonynak ismerték, az italt is csak annyiban fogyasztotta, mint más asszony: evéskor vagy társaságban. Az utóbbiak rendszeresen dolgoztak a családnál a korábbi vádlók rokonok voltak.

A peres ügyek intézésében részt vettek a katonai parancsnokok is. A dánfalvi ügy kivizsgálására a hütösök a „Kapitány úr“ pecsétjével érkeztek.

1803. július 15-én Dánfalván Székely Miklós Két Szék, Gyergyó-, Kászsónszékek főadminisztrátorához fordult védelemért, mert Todor fia az esztenán arra biztatta társait, hogy „ha az erdőn tanálnak, verjenek agyon vaj ameddig tetszik“.

1804-ben Offer Daniel pere volt. Dánfalván tanúk sorát hallgatták ki lopásai bizonyításáért. Elmondották, amikor néhány éve a faluba érkezett feleségével „olyan szegény volt, csak alig élhetett, s igen hirtelen elő vevé magát miből s miből nem...“.

Számos rablást követett el, mérszárosként a lopott ökrök, tehének húsát árusította, lovakat is lopott, gyakran állították törvényszék elé. A feljelentőket és az ellene tanúskodókat fenyegette. Dánfalván Gál Jánost azért félemlítette meg, mert figyelmeztette mint határpásztor, hogy lovát a falu mezejébe ne csapja ki. Azt mondta neki: „Czine Mintye“ [jegyezd meg], s kevés idő teltevel egy tehene el is vészett, soha nem találták meg.

Amint már korábban is említettük, a peres ügyek kivizsgálására a székek királybírái a hütösöket bízták meg. Előfordult, hogy ugyanazon ügyben más-más kivizsgáló bizottságot jelöltek ki, a régi vagy újabb tanúkat kihallgatva újabb írásban rögzítették.

1805. április elsején Sándor Mihály Két Csík-, Gyergyó- és Kászsónszék főkirálybírája értesítette Lázár Ferenc Felcsík vice királybíráját, hogy a Dánfalván tartózkodó Tót István ügyében eljárta. Tót Istvántól Kézdivásárhelyen a kaszárnyában elloptak 40 fr. 45 xr.t. A tolvajokat megtalálták, március 27-én 300 ember között megvesszőzték. A különbözet átvétele végett, Tót Istvánt hívják Kézdivásárhelyre.

1806-ban a Felső Főigazgató Tanács megbízásából Dánfalván azt vizsgálták, kik jövevények, kerengők, hol jártak, tolvajkodtak-e, mesterségük van-e, dorbézolnak, gyanús emberek, verekednek, káromkodnak? Blága Tódor néhány éve érkezett, fiaival tolvajkodik, Blága Vasinak mestersége nincs, mégis dorbézol, részegeskedik.

1834-ben karcfalvi székely huszár Karda Károlyra támadtak dánfalvi közlakosok ifjabb Kató János és István. Kivizsgálás után Ferenczy kapitány a királybírónak küldi az eredményt, s arra kéri a század kormánya nevében Ferenczy kapitány, hogy a vétkeseket „illendően megbüntetni“ méltóztassék, mivel „ez a féle vérengzések vidékünkben majd majd a’ legfelsőbb grádokon állnak“.

1837. április 1-jén Oltfalván gyilkossággal vádolják huszár Gáll Álozit. Segítségül hívta Pókakeresztúri Székely Lajos udvarában lévő cselédeket is. Az utána menő katonáknak 1791-es törvényre hivatkozva nem adta ki. Valóságos összetűzés következett a katonákkal. Abos alkáplár kénytelen katonáival megfordulni. Azt kiáltja vissza: „Az is hasonló tolvaj és gyilkos, aki azokat a huncfut gyilkos parasztok“-at pártfogolja. Erre felelte Székely Lajos: szerencséje, hogy az úton és nem házában mondta, mert „ezen ribanc szóért megtanítottalak volna szolgálatra“. Ekkor méltóságos Czako obester katonákkal érkezett Oltfalvára, de hiába magyarázta neki a törvényeket, azt is, hogy hatósági fogságban vannak udvarában és udvari széket is ültetett. Nagy lárna alakult ki, a katonák fegyvert töltöttek. Végül bezártak három személyt. Azt tisztázták: ki a hibás, a vádlott polgári, vagy a vádló katonai kormány. Székely Zsigmond elmondotta, hogy állandóan megalázzák a paraszt népet, megelégedtek kisebb engedményekkel.

Azzal vádolták Székely Lajost, hogy a katonai parancsnak nem engedelmeskedik, a falusi bírakat, esküdteket maga mellé állította, ő lett a polgári ügyek vezetője.

1838. január 20-án dánfalvi nemtelen Boér Péter ellen szenttamásiakkal együtt pert indítottak égetés, gyilkosság, fenyegetés, káromkodás és tolvajság vádjával. Szépvízen Nemes Felcsikszék Törvényes Alszékében 1837. június 5-én tárgyalták, de kezesség mellett felmentették.

Ítélet: Barabás János káromkodó, fenyegető, gonoszságban megrögzött tolvaj a szék fogházában közmunkatétel mellett két esztendei rabság, angariánként 25, összesen 200 páltza ütés – közölte Lázár Antal főjegyző.

Dánfalván 1841-ben két jobbágy: János Ferenc és János József „öreg emberek“ azzal a kéréssel fordult a „Tekintetes Nemes Törvényes Szék“-hez, hogy segítsenek megelőzni állataik elhajtását. Tekintetes Nagyságos Kovács Lajosné asszony és Vantzel kadét már híresztelték, hogy Szent György napján jószágaikból elhajtának, de okát nem tudják. A megelőzést kéri, mert igen nagy nyugalanságban élnek.

1841-ben Oltfalván a tilosba engedett disznók miatt vita alakult ki huszár Gáll Ferenc, a fia és felesége, valamint jobbágy Bálint István szintén oltfalvi lakos között. A bántó szavak után (gaz, rossz, semmi ember stb.) ököltre mentek, mondták, hogy a bevetett határrész védelmében. Karókkal is üttették egymást, míg végül Bálint István egy ütéssel eltörte Gáll Ferenc karját, amelynek gyógyulási ideje 8–9 nap, amelyet a tábori orvos állapított meg.

Hosszas perre került sor Dánfalván 1842-ben. A fennmaradt periratok szerint lófő Albert István, gyermekeivel Márton, Elek, Jakab, Péter, László és Albert Mihály gyermekeivel András, Jósi, János, Mihály Dánfalva bíráját, szabadrenden levő Szöcs Gergelyt és a jobbágybíró, Simon Mátyást törvénytelen cselekedetükért perelték.

Tanúkkal bizonyították, hogy a Gyergyóba vezető út közelében, Herkén régebb szántóföldként használt zabot termő földjüket egy ideig nem művelték, a falu csordája

járt rajta, de 1842-ben mintegy 180 német öl [kb. 330–340 m] hosszan bekerítettek. A bíró estére gyűlést hívott, ott elhatározták, hogy a falu lakosságával közösen a kertet lebontják. Meg is tették, 3 forinttal büntették, aki nem vesz részt a bontásban. A felperesek tanúkkal bizonyították, hogy a bekerített terület az Albert ösök, tehát az utódok tulajdona. Annakidején azért hagyták fel szántását, mert a medvék gyakran elpusztították a termést.

1843. március 6-án Felcsíkszék Törvényes Alszékén úgy döntöttek, hogy a bírának gondoskodniuk kell a kert helyreállításáról, a széna árának megfizetéséről. További huzavona után újabb tanúkat hallgattak ki, szomszédos falukból is, akik nem ismerhették a körülményeket, aztán 1845-ben megállapították, hogy a tanúk csak szóban mondták el vallomásukat, de írásos adatuk nincs, ezért még tovább is folytatják a pert. 1848. május 15-én még mindig várják az igazság kihirdetését.

1843-ban bűnös elfogásáról írtak. Jobbágy Mészáros Józsefet el akarták fogni. Azt mondta: „neki földesúrán, Kozma úron kívül még az úr isten sem parancsol“. Elkísérésekor karjait lekötötték, de az utcán magát a kötelektől megszabadította, káromkodva a kísérők villáját is el akarta venni. Erősebben megkötözték. Mondta: „Kössetek meg Kutya gyilkos teremteték“ – szidalmazta a dullót... A nagy zajra a falu összegyűlt.

1845. április 30-án dánfalvi székely gyalogkatona János Péter öfelsége (V. Ferdinánd) elé terjesztette fellebbezését, amelyre a választ a főkormányzékhez küldték, onnan pedig báró Kemény Ferenc és Iszlay László továbbította Csík-, Gyergyó- és Kászonszék főbírájához, Balássy Józsefhez, aki értesítette dánfalvi János Pétert.⁹

A XIX. század második felében és a XX. században is még jobban kiszélesedtek a peres ügyek: rablás, gyilkosság, verekedések, birtokügyek, sérelmek orvoslásáért számos perre került sor.

Említsünk meg két peres ügyet, amelyekről az egyik újság írt: 1932-ben a dánfalvi özvegyasszony, Abos Péterné azért kezdett perbe Zsigmond Ferenc 24 éves jóképű legény ellen, mert állítása szerint éjszaka ajtaját felfeszítette, és lakásába hatolt. Arról nem nyilatkozott, hogy mindezt miért tette a legény. Az özvegy tanúkat nem tudott hívni az eset bizonyítására. Inkább az bizonyosodott be, hogy az özvegyasszony a feljelentéssel bosszút akart állni a legényen. Mikor a legényt felmentették a vád alól, az asszonnak tetemes perköltséget kellett fizetnie.¹⁰

Madarason 1932-ben a román csendőrök indítottak pert, mert bizonyos előzmények után Ördög Áron legényt és Bogács Antal házasembert ugyan súlyosan elverték, mégis a fentieket fogták el, és állították törvényszék elé. A tárgyalás után őket felmentették, de most Ördög és Bogács indított pert a csendőrök ellen.¹¹

A fentieknél súlyosabb, amikor magyarok jelentették, hogy román ellenes iratok találhatóak, vagy az állam ellen lázítottak egyesek. Csomafalván Fogarasi nevű asztalos gyanúsították azzal, hogy feljelentette az egyházat azzal az indokkal, hogy a torony gombjában román ellenes irat található. A vizsgálatok során a lakosság azért gyűlt össze, hogy ellenőrizze, nem csempésznek-e a gömbbe vádat jelentő iratot. Nem találtak semmi rendkívülit, a lakosság üldözte a feljelentőt.¹²

1. Imreh István 1983. 8–9.
2. Szádeczky Kardoss Lajos dr. 1993(1927). 129.
3. SZOT V. 104–106: 965–966. sz.
4. SZOT V. 109:969. sz.
5. Utalás erre az I. kötet 35. oldalán.
6. Endres Miklós dr. 1994(1938). 88–91.
7. Sándor Imre 1910. 22.
8. Sándor Imre 1910. 34.
9. CSÁLvt F. 28. II. csomag 136. sz., III. csomag 161. sz., 184. sz., IV. csomag 255., V. csomag 314. sz., XII. csomag 812. sz., XIII. csomag 868. sz., 887. sz., XV. csomag 1040. sz., 1047. sz., 1048. sz., XVI. csomag 1067. sz. 1070. sz., XVII. csomag 1147. sz.
10. Csíki Néplap II. évf. 22. sz. 1932. január 26. 4.
11. Csíki Néplap II. évf. 21. sz. 1932. július 6. 3.
12. Csíki Néplap II. évf, 35. sz. 1932. augusztus 31. 2. old.

BÜNTETÉSEK

A Székelyföldön, Csíkban is, jórészt megőrizték azokat a hagyományokat, amelyek nemzedéktől nemzedékre szálltak, és a közösség életében a rendet, az együttélés szabályaihoz igazodást jelentették. Akadtak olyanok is minden közösségben, akik eltértek a közösen megszabott követelménytől. Őket figyelmeztették, helyes útra térítették, ha kellett, büntették. A korabeli törvényeket úgy tudjuk nyomon követni, ha egy-egy falu életében ezeket megfigyeljük, esetleg az időközben kialakított újabb rendhez is köljük, amelyek a fejlődés során formálódtak, és újabb jelenségekkel bővültek.

Azt azonban figyelembe kell vennünk, hogy a királyság idején a központi törvények valamely formában kihatottak minden területre, a Székelyföldre is, hisz részét képezte a magyar államnak.

A büntetések megszabásában és végrehajtásában bizonyos elvekre figyelhetünk: a fokozatosságra, másrészt súlyos esetekben a kíméletlen szigorra, továbbá arra, hogy nem egy személy döntött a büntetés kiszabásában, hanem bírák és segítők állapították meg a vétek súlyosságát.

Falvakon a rendtartás feladatát a közösség alakította ki, egész falu gyűlése is határozott bizonyos ügyekben, később a vezetők hatáskörét a királyság, fejedelemség határozta meg, azt, hogy milyen ügyekben és milyen értékben büntethetnek, akik a határozatokkal elégedetlenek, hová fordulhatnak igazukért.

Néhány büntetés kiszabásából nagyjából megállapíthatjuk, hogy a felcsíki falvakban milyen büntetéseket állapítottak meg a falu székén vagy a falugyűlésen. Egyik részét megfogalmazták a falutörvényekben. Bizonyos szabályozást megismerhetünk az 1581-ben Gyergyóban készült két falutörvényből is. Ilyen szabályozás: „Ha valamely ember éjjel juhát falu híre nélkül falu szabadítása előtt a tilalmasban behajtja, annak bírsága flor. 1., ha pedig nappal bocsátja be a tilalmasban, annak bírsága den. 50; Az hajtópénz minden 10 juhtól 1 pénz“. Másik szabály: „Minden ember, ki lovát a tilalmasban tartja, ennek előtte való törvényünk szerint nyűgben s kötélén jó módon tartsa, ha valami módon elszalad és megesküszik az ember rajta, hogy jó módon tartotta, a kárt megfizesse, de bírságot ne fizessen, ha meg nem esküszik, annak bírsága den. 12.“

Felcsíki, szenttamási falutörvénybe foglalták 1667. január 23-án, hogy „7. Falu híre nélkül senki juhát ki ne hozhassa se vetésre, se tarlóra, három forint büntetés alatt“.¹

Taplocán 1770. augusztus 19-én írták, hogy többen megszegték a falu tilalmát a réti legeltetésről, azért büntessék őket 3 forintig. Szintén Taplocán határoztak úgy 1840. július 19-én, hogyha marhát találnak vetésben 1 forintra büntessék, ha többször is előfordul, a büntetés is többszörös legyen.

Büntették a bírót is. Ha „restsége“ miatt a falunak kára származik, a bírónak meg kell fizetnie, és azonkívül még büntetésül járt 1 forint. Ha pedig részeg lenne, akkor is fizetnie kell 24 dénárt.²

Súlyos büntetéseket szabtak meg a törvénykönyvekben, amelyek alszéki, főszéki vagy más bírák esetében meghatározóak voltak. Aki atyjára vagy anyjára kezét emel, egyik kezét vágják le. Ha a falusbíró és polgár a határban lappangó útonállókat, tolvajokat nem fogja el, vagy nem jelenti a tiszteknek, karóba húzzák őket.³

1619-es törvény szerint halállal büntették a nős paráznalkodót is, a nőtlent vesszővel, majd eklézsia követéssel.⁴

Nem véletlenül maradt fenn helynévként több falu határában az Akasztófa elnevezés. Csíkrákoson egy területet Akasztóhegynek neveztek, amelynek meg volt a valós alapja.⁵

Tűzhalál járt a gyújtogatóknak, az ördögösöknek, varázslóknak, a tolvajt vesszőzéssel, a hamisan esküvőt két ujja levágásával büntették.

Szent István törvényei szerint is a hamisan esküvőknek kezét levágták, bár megválthatta büntetését.⁶

A büntetések között nem volt ritka a „fél fül“, a fél kéz levágása, a botozás, vesszőzés, kalodába zárás, pellengére állítás sem.⁷

A széki büntetések bizonyos időben úgy történtek, hogy a törvényhatóságot bizottság képviselte, élen a királybíróval, esetleg helyettesével. Évente vagy háromévente egyszer végigjárták a szék falvait, a lakosságot kikérdezték a tolvajokról, latrokról, garázdálkodókról, meghallgatták a vádlókat és védekezőket, a tanukat, ítéletet hoztak, megszabták a végrehajtás idejét és módját.⁸

Kászonban 1718-ban a pásztor fél keze levágását követelik, mivel azzal gyanúsítják, hogy két juhot és egy berbécsot eltulajdonított. A bírák kártérítésre ítélték.⁹

Eléggé gyakori büntetés volt az orr-fül levágása. Erre különösebb ítélezés nélkül, legtöbbször hadakozás idején, győzelem esetén került sor. Ezt tette a székelyekkel 1575-ben Báthori István, majd Barcsai Gáspár 1660-ban.

Az orr-fül levágását Szent István törvényei is előírták. Akkor alkalmazták, amikor a szolga urától lopott. Először az orrát, ismétlődéskor a fülét, harmadszor pedig azt követelték, hogy „nélkülözzék az életét“.¹⁰

Egy bizonyos időszakban mind az egyházi, mind a világi törvények szerint büntették a káromkodókat. Érte nemcsak a káromkodóra zúdulhat Isten haragja, hanem úgy vélték, egy személy vétke az egész közösségre megtorlást eredményez.

A büntetés egyik formája kezdeti időszakban a megkövezés volt. Erről azonban kevés írásos adat maradt ránk. Alkalmazásakor Mózes III. könyve 24. részére hivatkoztak, amelyben a káromkodó fiút az egész gyülekezet kövezte meg.¹¹

A káromkodásról, büntetéséről számos adatot ismerünk a Székelyföldről is.¹²

II. Rákóczi Ferenc a solti táborban elrendelte, hogy akik káromkodnak, az ország törvényei szerint először megvesszőztessenek, másodszor pálcáztassanak, harmadszor kövel agyonveressenek.¹³

Úgy vélte, a káromkodó a haza és a szabadság ügyének sikerét veszélyezteti.

1710-ben Csíksomlyón azt közölték, hogy aki ördögadtával, -teremtettével káromkodott, büntetése 25 „csapás“, a nemesek pedig kétszeresét fizették annak, amit a lófök.¹⁴

A káromkodásokért járó büntetések több formáját jegyezték fel. Gyergyóban 1696-ban csapásról, Kászonban vesszőzésről és kalodáról, más helyen pálcázásról, pellengérről írtak, pénzzel meg lehetett váltani a büntetést, de börtönbe is bezárták a vétkeseket.¹⁵

Törvény tiltotta a rágalmazásokat. Szent István törvénye szerint a rágalmazót „foszszak meg nyelvétől“.¹⁶

Azóta a Székelyföldön is gyakori ítélezési forma volt a rágalmazásért kiszabott nyelv kivágása vagy más büntetés.

Werbőczy István külön fejezetben foglalkozott a nyelvváltással. Kitért a székelyek külön törvényeire is, amely fejezetben azt írta, hogy itt is érvényes rágalmazásért a büntetés.¹⁷

Kolozsváron fogalmazták meg 1597-ben: a nyelvet, amellyel a gyalázatot hirdette, kimessék.¹⁸

Csík-, Gyergyó- és Kászonszék „constitutioja“ 1650. október 24-én a csíkszeredai székegyülésen Királyhalmi Petki István elnökléskor kimondották, hogy a nyelvkeskedőket, az egymás szidalmazóit törvény elé rendeljék.¹⁹

A rágalalmazással a kolozsvári országgyűlés is foglalkozott. 1697-ben kimondta, hogy amennyiben másodszor is szitkozódik valaki, nyelvéből egy darab kivágassék, harmadszor kövel verezsék agyon.²⁰

Csíktaplocán 1773. március 5-én rágalmazásért követelték a nyelvváltság megvalósítását, de megegyeztek a felek abban, hogy megbocsátanak a rágalmazónak, azonban ha még folytatódik, az előbbi kívánságuk megvalósuljon.²¹

A nyelvváltsággal kapcsolatban számos adatot találhatunk az ACTA 2006. számában.²²

1. Imreh István 1983. 276. és 318.
2. Imreh István 1973. 93–94. 127. és 175.
3. Erdély Országának 1815. 146. és 151.
4. Kolozsvári Sándor dr.–Óvári Kelemen dr.– Márkus Dezső dr. 1900. 126.
5. Votkori László II. 1998. 47.
6. Szádeczky Lajos dr. 1908. 195–196.; Szent István király Intelmei és Törvényei 2000. 48.
7. Imreh István–Pataki József 1992. 267–269.
8. Imreh István 1987. 231.
9. Imreh István–Pataki József 1992. 267.
10. Szent István király Intelmei és Törvényei 2000. 61–62.
11. Szent Biblia é. n. 119.
12. Albert Ernő II. 2007. 53.
13. EMSZT VI. 203.
14. Imreh István 1987. 246.
15. Albert Ernő II. 2007. 54–57.
16. Szent István Intelmei és Törvényei 2000. 66.
17. Werbőczy István 1897. 347. és 385.
18. EMSZT IX. 754.
19. SZOT VI. 191: 1146.sz.
20. Imreh István 1987. 246.
21. Imreh István 1973. 253.
22. Albert Ernő 2006. 11–15.